

COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

Brussel, 18.01.2000
COM(2000) 4 definitief

VERSLAG VAN DE COMMISSIE

**ENQUÊTE NAAR DE SOCIAAL-ECONOMISCHE SITUATIE
VAN ERASMUS-STUDENTEN**

INHOUD

Samenvatting van de uitkomsten en aanbevelingen	3
I - Inleiding	10
II – Respons op de vragenlijst	11
III – Interpretatie van de statistische tabellen	12
- 1. Algemene en onderwijsaspecten	12
- 2. Sociale status van ERASMUS-studenten en hun ouders	17
- 3. Economische en financiële aspecten	20
Bijlagen	24
- Bijlage 1 - Statistische tabellen (Tabellen 1 tot 28)	
- Bijlage 2 - Voor de uitvoering van de enquête gehanteerde methodologie	
- Bijlage 3 - Selectiecriteria voor landensteekproeven	
- Bijlage 4 - Samenstelling van de stuurgroep	
- Bijlage 5 - Vragenlijst	

SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN EN AANBEVELINGEN

Enquête onder ERASMUS-studenten

1. De enquête naar de sociaal-economische situatie van ERASMUS-studenten werd eind 1998 gehouden. Aan ruim 20.000 studenten, ofte wel aan bijna een kwart van de studenten die in het academisch jaar 1997/98 aan het communautaire actieprogramma inzake de mobiliteit van studenten - het ERASMUS-programma - deelnamen, werd gevraagd om mee te werken aan de enquête waarbij 300 instellingen voor hoger onderwijs in 15 landen betrokken waren¹. Van bijna 9.500 studenten werd een antwoord ontvangen, wat neerkwam op een respons van bijna 46%. Dit is voldoende om betrouwbare gegevens op te leveren over het ERASMUS-gedeelte van het SOCRATES-programma.
2. In heel Europa is er in de wereld van het hoger onderwijs veel waardering voor het ERASMUS-programma, waaraan bij de start in 1987/88 zo'n 3.000 studenten deelnamen en nu ruim 100.000. Het programma wordt nu ook in een groot aantal landen in Midden- en Oost-Europa ingevoerd. Mobiele studenten doen een heel breed scala aan ervaringen op en die ervaringen hebben niet alleen een onderwijskant.
3. Een groot aantal uitkomsten uit de enquête sluit aan op dat wat op grote schaal over de sterke kanten van in het buitenland doorgebrachte studietijdvakken in het kader van het ERASMUS-programma en over de effecten van het programma op de mobiliteit onder studenten in Europa gedacht wordt. De uitkomsten bevestigen dat de communautaire programma's op het gebied van onderwijs, scholing en jongeren een belangrijke rol spelen.
4. De belangrijkste uitkomsten van de enquête die hieronder gepresenteerd worden, komen meer in detail aan de orde in hoofdstuk III van het verslag. De statistische tabellen waarnaar verwezen wordt, zijn opgenomen in bijlage I.

A. Algemene punten

5. Bij de werkzaamheden aan de enquête is naar voren gekomen dat **er een gebrek aan geharmoniseerde en vergelijkbare statistieken over de sociaal-economische situatie van studenten is**. Er zijn tevens sterke aanwijzingen voor dat het verzamelen van dergelijke gegevens op nationaal vlak in een aantal landen niet systematisch geschiedt. Om de studentenpopulatie vanuit sociaal en economisch oogpunt te kunnen volgen en om een passend beleid op dit gebied te kunnen uitwerken, is het nodig dat er in de beschikbaarheid van statistieken verbetering komt. De Commissie hoopt dat het recente initiatief van het Duitse Ministerie voor Onderwijs en Onderzoek om een grootschalige enquête naar de sociaal-economische situatie van studenten in de lidstaten te coördineren

¹ Om praktische redenen hebben de drie kleinste landen die aan het ERASMUS-programma deelnemen, namelijk IJsland, Liechtenstein en Luxemburg niet aan de enquête meegedaan.

verwezenlijkt zal worden. Op dit initiatief is door een groot aantal Directeuren-generaal voor het hoger onderwijs in de EU positief gereageerd. De Commissie zal evenals in 1997 bij het *Euro Student Report*² een bijdrage aan deze werkzaamheden leveren.

6. Voor het SOCRATES-programma in zijn algemeenheid is het een buitengewoon bemoedigende uitkomst dat **de ERASMUS-studenten zowel op academisch als op sociaal/cultureel vlak in zeer hoge mate tevreden blijken over de effecten van het in het buitenland doorgebrachte studietijdvak**. Het is niet verrassend dat bijna alle studenten (98%) die aan de sociaal-economische enquête hebben deelgenomen van mening waren dat de in het kader van ERASMUS opgedane ervaringen vanuit sociaal en cultureel oogpunt positief tot zeer positief zijn geweest (tabel 4) en bijna hetzelfde percentage (91%) vond dat ze academisch gezien positief waren (tabel 5).

De problemen van academische aard die door 9% van de studenten naar voren zijn gebracht, verdienen - vooral in landen die een hoger percentage negatieve reacties te zien geven dan gemiddeld - evenwel de aandacht van de bevoegde instanties. Er kunnen immers een groot aantal uiteenlopende redenen zijn waarom studenten soms problemen ondervinden. De verschillen tussen de nationale onderwijssystemen wat betreft organisatievorm en financiering (wat op zijn beurt weer kan doorwerken in de materiële omstandigheden, de mogelijkheden tot contact met de docenten, de mogelijkheden om met computers te werken, bibliotheken en andere bronnen van informatie te raadplegen) kan een rol spelen, maar er kunnen zich ook problemen op het gebied van de talen en /of de cultuur voordoen. Deze laatstgenoemde problemen spelen, vooral bij uitwisselingen tussen Noord-Europa en Zuid-Europa, stellig een rol. Een ander bekend probleem is de academische erkenning van de studie in het buitenland door de eigen universiteit. De invoering van het Europees systeem voor de overdracht van studiepunten (ECTS) op steeds bredere schaal heeft er reeds toe bijgedragen dat dit probleem tot een oplossing komt, maar er zal nog veel werk moeten worden verzet om ervoor te zorgen dat het systeem op nog grotere schaal ingang vindt.

7. In 1997/98 waren in de 18 landen die deelnamen aan het ERASMUS-programma in het kader van de institutionele ERASMUS-overeenkomsten bijna 181.000 plaatsen voor studenten beschikbaar. Daarvan werden slechts 86.000 bezet (hetgeen overeenkomt met een **totale bezettingsgraad (ofte wel het percentage plaatsen waarvan feitelijk gebruik wordt gemaakt) van slechts zo'n 50%** (tabel 1-3)).

De discrepantie tussen het aantal aangeboden plaatsen en het aantal bezette plaatsen kan met een aantal factoren in verband worden gebracht die niet in alle landen hetzelfde gewicht hebben. Het kan te maken hebben met het feit dat de betrokken universiteiten de studentenaantallen ten tijde van de indiening van de aanvraag overschat hebben, maar andere factoren kunnen eveneens een rol spelen. We noemen er hier twee:

² *Euro Student Report. Social and Economic Conditions of Student Life, Synopsis of indicators for Austria, France, Germany and Italy*, Deutsches Studentenwerk, Bonn, 1997.

(i) **Landen wier taal niet op brede schaal onderwezen of gesproken wordt, worden wat de inkomende studenten betreft in het algemeen veel sterker geconfronteerd met een lagere bezettingsgraad.** Om hierin verbetering te brengen, zijn al naar gelang de omstandigheden ter plaatse een aantal maatregelen mogelijk zoals voorbereidende taalcursussen, promotiewerkzaamheden/voorlichting, aanvullende financiering, enz.

(ii) Daarnaast zou **het beleid om hoge beurzen te verstrekken** (een beleid waarbij vrij hoge ERASMUS-beurzen worden toegekend aan een klein aantal studenten in plaats van kleinere beurzen aan veel studenten) **dat vooral aangetroffen wordt in landen waar de kosten van het levensonderhoud het laagst zijn en beperkte nationale regelingen voor rechtstreekse studiefinanciering bestaan, een van de redenen kunnen zijn waarom er niet van alle plaatsen voor uit te zenden studenten gebruik wordt gemaakt.** Een van de mogelijkheden om het beleid van hoge beurzen voor geselecteerde studenten te handhaven en tegelijkertijd een toename van de mobiliteit onder studenten in het algemeen te bewerkstelligen zou kunnen liggen in het uitzenden van ERASMUS-studenten zonder ERASMUS-mobiliteitsbeurs. Bij het afwegen van deze mogelijkheid dient evenwel rekening te worden gehouden met de economische situatie van iedere afzonderlijke student.

B. Sociale en economische achtergrond van studenten

8. Het verband tussen de sociaal-economische achtergrond van studenten en hun toegang tot het ERASMUS-programma was een van de belangrijkste punten van zorg die ertoe hebben geleid dat de enquête werd gehouden. Door het hierboven aangestipte gebrek aan vergelijkbare gegevens kon op Europees niveau slechts voor een aantal aspecten van dit vraagstuk een betrouwbare vergelijking worden gemaakt van de gegevens uit de enquête onder ERASMUS-studenten en de studentenpopulatie in het hoger onderwijs en of de bevolking in zijn algemeenheid. Het begrip sociaal-economische achtergrond heeft verschillende betekenissen waaraan afzonderlijk aandacht moet worden besteed. Hieronder zal eerst over de inkomenssituatie, het onderwijsniveau en het beroep van de ouders gesproken worden. Deze elementen worden gewoonlijk afzonderlijk of tezamen gehanteerd om iemands sociaal-economische situatie te bepalen. Daarna zal worden ingegaan op andere sociale aspecten.
9. Uit cijfers van het *Euro Student Report* (1997) blijkt³ dat het percentage studieverblijven in het buitenland bij studenten uit gezinnen met hogere inkomens aanzienlijk hoger is dan bij studenten uit gezinnen met lagere inkomens en men zou dan ook verwachten dat dit gegeven tot uiting komt in de ERASMUS-enquête. De enquête lijkt echter geen onderbouwing te leveren voor de stelling dat ERASMUS-studenten in het algemeen vanuit economisch gezichtspunt geprivilegieerder zijn dan de overige studenten in het hoger onderwijs. In feite geeft 53% van de geënquêteerde studenten aan dat hun ouders een gemiddeld inkomen hebben of een inkomen dat onder het gemiddelde ligt (tabel 19). Er zijn niet veel vergelijkingen met studenten in het hoger onderwijs in het algemeen

³ Figuur 4: 'Vergelijking van studietoelagen, doorgebracht verblijf in het buitenland en het inkomen van de ouders'.

gemaakt, maar uit een van de indicatoren uit het *Euro Student Report* (inkomen van de ouders van studenten) zou kunnen worden opgemaakt dat er in dit opzicht niet veel verschillen met ERASMUS-studenten zijn. **De economische situatie van het gezin - in de zin van het inkomen van de ouders - blijkt in het algemeen geen selectiefactor voor ERASMUS- studenten te zijn.** Er zijn evenwel aanwijzingen voor dat een laag inkomen van de ouders invloed heeft op de deelname in landen waar studenten normaal gesproken thuis wonen en waar weinig rechtstreekse studiefinanciering wordt verstrekt.

10. Uit de uitkomsten van de enquête komt ook naar voren dat **de economische gezinssituatie geen significant effect heeft op de persoonlijke inkomenssituatie van de ERASMUS-studenten.** Het verschil in inkomen tussen studenten met ouders uit de hoogste inkomensgroepen en studenten met ouders uit de laagste inkomensgroepen bedraagt gemiddeld slechts 70 euro, een bedrag dat gerust als gering kan worden aangemerkt (tabel 20). In landen waarvoor vergelijkbare cijfers beschikbaar zijn, is het inkomen van de ERASMUS-studenten die thuis wonen niet hoger dan dat van de andere studenten die thuis wonen. Daarnaast lijken de uitkomsten erop te duiden dat **ofwel in de nationale regeling voor (directe of indirecte) studiefinanciering ofwel bij de toekenning van ERASMUS-beurzen ofwel bij beide rekening wordt gehouden met de economische situatie van studenten.** Het valt redelijkerwijs aan te nemen dat een eventuele afwijking bij ERASMUS-studenten in de richting van de hogere inkomens in hoge mate een afspiegeling vormt van de situatie onder de studenten in het hoger onderwijs in de lidstaten in zijn algemeenheid. Ondanks alle inspanningen om alle sociale milieus kansen te geven, is er bij de toegang tot het hoger onderwijs sprake van een lichte afwijking in het voordeel van de hogere inkomensgroepen.
11. Iets soortgelijks wordt ook gevonden als naar **het beroep van de ouders** wordt gekeken. Tweederde van de ouders hebben een managementfunctie, een vrij beroep of is werkzaam op het niveau van de technicus (tabel 14) terwijl het bij slechts tweevijfde om werkenden van in het algemeen 45 jaar of ouder gaat (tabel 15). De beschikbare cijfers voor de hele studentenpopulatie (met betrekking tot het beroep van gezinshoofden met studerende kinderen) die ontleend zijn aan de Europese arbeidskrachtentelling (1997) lijken niet op significante verschillen met de ERASMUS-studenten te wijzen. Hoewel voorzichtigheid bij de cijfers uit de arbeidskrachtentelling geboden is, lijkt het redelijk om te stellen dat **het beroep van de ouders geen significante factor blijkt te zijn bij de selectie van de ERASMUS-studenten.**
12. Indien evenwel het **onderwijsniveau van het gezin** wordt bekeken, lijken de uitkomsten erop te wijzen dat er een afwijking is in de richting van een hoger onderwijsniveau bij de ouders. Een ouder of beide ouders van de meeste ERASMUS-studenten (59%) hebben een diploma van het hoger onderwijs, waaronder zowel de diploma's van opleidingen van "korte duur" (korter dan 3 jaar) als de diploma's van opleidingen "van lange duur" (3 jaar of langer) begrepen zijn (tabel 17). Uit de beschikbare gegevens⁴ over studenten uit het hoger onderwijs in zijn algemeenheid blijkt daarentegen dat zo'n 30% van de

⁴ Europese arbeidskrachtentelling van 1997: analyse van thuiswonende studenten.

gezinshoofden met studerende kinderen een diploma hoger onderwijs hebben. Hoewel voorzichtigheid bij de gegevens geboden is, vooral waar het gaat om de Scandinavische en andere landen waar studenten normaal gesproken niet thuis wonen, zijn er toch een aantal aanwijzingen voor dat **de ouders van ERASMUS-studenten gemiddeld een hogere opleiding hebben genoten dan de ouders van de andere studenten in het hoger onderwijs in Europa en dat dit inderdaad een significante factor bij de selectie van ERASMUS-studenten is.** In moderne samenlevingen waar het onderwijssysteem openstaat voor alle sociale klassen is in feite geconstateerd dat het onderwijsniveau in het gezin de meest relevante factor aan het worden is bij de verklaring van de onderwijsprestaties van kinderen en de invloed van economische factoren aan het overvleugelen is. Deze algemene trend treedt nog duidelijker op de voorgrond bij ERASMUS-studenten. Men zou kunnen aannemen dat de meeste ouders met hoge kwalificaties zich er sterker bewust van zijn dat onderwijs in vreemde talen en andere culturen nodig is om hun kinderen de kans te geven om ondernemend en onafhankelijk te worden - kortom om precies die ervaringen op te doen die in het kader van een ERASMUS-studietijdvak geboden worden. Maar het zou ook kunnen zijn dat de bekendheidsgraad van het uitwisselingsprogramma bij deze gezinnen groter is. Het is bijgevolg waarschijnlijker dat kinderen uit de betere sociaal-culturele milieus (hetgeen niet noodzakelijkerwijs gepaard moet gaan met een hoge economische levensstandaard) eerder aan het SOCRATES/ERASMUS-programma deelnemen.

13. **De vraag hoe die afwijking in het voordeel van studenten uit in sociaal-cultureel opzicht geprivilegieerde milieus gekeerd zou kunnen worden ligt in feite zeer moeilijk, omdat het hier niet om oorzaken op economisch vlak maar om oorzaken op cultureel vlak gaat.** Programma's als ERASMUS kunnen een bijdrage leveren aan grotere economische gelijkheid, maar ongelijkheid in cultureel opzicht kan alleen op de lange termijn door acties van de hele samenleving worden tegengegaan. **Er dient een open discussie gevoerd te worden over de vraag hoe ervoor gezorgd kan worden dat het ERASMUS-programma open komt te staan voor een breder scala aan culturele achtergronden dan nu het geval is.** De studentenorganisaties die op Europees niveau werkzaam zijn, zouden kunnen worden aangespoord om actiever mee te werken aan de invulling en realisatie van voorlichtingscampagnes voor deze groepen.
14. De ontwikkelingen die in de afgelopen jaren in het hoger onderwijs in Europa op het punt van de **gelijkheid tussen de seksen** geconstateerd zijn, komen ook tot uiting in de cijfers over ERASMUS, in die zin dat evenals bij de studentenpopulatie in zijn algemeenheid de vrouwen nu in de meerderheid zijn (bij 59% van de ERASMUS-studenten gaat het om vrouwen) (tabel 9). **Sekse heeft in het algemeen dus geen invloed op de deelname aan het ERASMUS-programma.** De problemen in verband met de mobiliteit van studenten hebben wat het seksevraagstuk aangaat waarschijnlijk eerder te maken met het feit dat mannen op bepaalde vakgebieden nog steeds de overhand hebben en er op bepaalde vakgebieden minder sprake is van mobiliteit, wat de nationale situatie in het algemeen weerspiegelt.

15. Wat **andere aspecten van het vraagstuk van de gelijke kansen** betreft, in het kader van de ERASMUS-enquête is geen aandacht besteed aan studenten met lichamelijke handicaps en bepaalde sociale groeperingen zoals immigranten en andere minderheden. In het kader van het ERASMUS-programma zijn een aantal stappen gezet om studenten met ernstige handicaps van financiële middelen te voorzien, maar op dit gebied is nog maar heel weinig onderzoek gedaan en hier liggen wellicht nog mogelijkheden voor verdere acties.
16. Tot slot is het een buitengewoon interessant gegeven dat **zo'n 80 % van de studenten die op de enquêtevragen hebben geantwoord de eersten in het gezin waren die in het buitenland hebben gestudeerd** (tabel 13). Dit gegeven bevestigt dat Europese programma's wel degelijk een toegevoegde waarde hebben voor het onderwijssysteem en voor het leven van de afzonderlijke student en het gezin waaruit hij afkomstig is. Een ander interessant gegeven omtrent de gezinssituatie is dat de ERASMUS-studenten in Zuid-Europa gewoonlijk thuis wonen, terwijl het in Noord-Europa veel gebruikelijker is dat studenten op kamers in studentenflats of in woongroepen met andere studenten wonen (tabel 12).

C. Economische en financiële vraagstukken

17. De analyse geeft een duidelijk beeld van de extra kosten die gemaakt moesten worden tijdens het studieverblijf in het buitenland. **57% van de studenten gaf aan dat ze financiële problemen in het buitenland hadden gehad** (tabel 24). Financiële problemen doen zich vooral voor bij studenten die in hun land van herkomst gewoonlijk thuis wonen - ongeveer eenderde van de ERASMUS-studenten - en bij studenten uit landen waar maar weinig rechtstreekse studiefinanciering wordt verstrekt en studenten bijgevolg sterk afhankelijk zijn van de bijdragen van hun ouders.
18. **De verschillen op het gebied van de huisvesting en de nationale regelingen voor studiefinanciering lijken de belangrijkste factoren bij de verklaring van de financiële moeilijkheden van de ERASMUS-studenten.** Studenten die in hun land van herkomst normaliter thuis wonen, geven gemiddeld €310 per maand méér uit tijdens hun studieverblijf in het buitenland - ruim twee keer zoveel als thuis. Het zal geen verbazing wekken dat de kosten van huisvesting bijna tweederde van die extra uitgaven uitmaken. Studenten die normaliter niet thuis wonen, krijgen bij een studieverblijf in het buitenland te maken met extra kosten die gemiddeld 25% hoger zijn dan hun normale maandelijkse uitgaven, d.w.z. met een bedrag van €130 méér aan uitgaven. Ook bij deze studenten maken de extra huisvestingskosten een groot deel (ongeveer eenderde) van de extra te maken onkosten in het buitenland uit (tabel 27).
19. **In het algemeen bevestigt de enquête dat de ERASMUS-beurs een belangrijke financiële tegemoetkoming voor de mobiliteit is en dat de beurs de extra onkosten van het studieverblijf in het buitenland tot op bepaalde hoogte dekt. Vastgesteld kan worden dat de ERASMUS-beurzen in een aantal landen gebruikt worden om het gebrek aan overheids gelden voor studies in het buitenland te compenseren.** Daarnaast is het ook interessant erop te wijzen **dat het de groep studenten met de hoogste beurzen is die melding maakt van de grootste financiële moeilijkheden.** Dit gegeven kan in verband

worden gebracht met het volgende verschijnsel: de ERASMUS-studenten maken niet per se een onderscheid tussen de ERASMUS-beurs en andere overheids gelden die ze ontvangen als ze meedoen aan een ERASMUS-uitwisseling, en denken dat hun financiële problemen een gevolg zijn van lage ERASMUS-beurzen. De verwachtingen van de studenten zijn vaak niet realistisch en er is behoefte aan meer informatie over zowel de reden waarom de beurs verstrekt wordt (een bijdrage in de marginale kosten van een studieverblijf in het buitenland) als over de feitelijke onkosten waarvoor studenten in het gastland komen te staan.

20. **Uit de uitkomsten blijkt dat studenten het zouden toejuichen als de Gemeenschap haar bijdrage aan de ERASMUS-beurzen zou verhogen, maar dat dit geen oplossing voor alle problemen zou zijn in die zin dat het om structurele problemen gaat en om problemen die verband houden met het nationale beleid.** Andere manieren om meer geld beschikbaar te krijgen voor studentenmobiliteit zouden eveneens moeten worden bekeken, zoals:

- de invoering van de een of andere vorm van "inkomenstoetsing" aan de hand van de ervaringen in landen waar dergelijke systemen reeds bestaan;
- aanboring van alternatieve bronnen van directe of indirecte financiering zoals gereduceerde tarieven in het vervoer, fundraising bij het bedrijfsleven en plaatselijke overheden, enz.;
- de totstandbrenging van een systeem van leningen voor studenten op nationaal en/of Europees niveau ter dekking van de extra kosten die aan mobiliteit verbonden zijn.

D. Verdere stappen

21. De landen die deelnemen aan het SOCRATES/ERASMUS-programma wordt verzocht om met het oog op een voortdurende verbetering van het programma en een zo breed mogelijke toegang voor alle categorieën stud

De leden van het SOCRATES-subcomité voor hoger onderwijs zal worden verzocht om tezamen met de Nationale Agentschappen voor het SOCRATES/ERASMUS-programma nationale vervolgmaatregelen - waaronder een diepgaandere analyse van de enquêtegegevens voor ieder afzonderlijk land - te coördineren.

22. De Commissie zal de resultaten van de vervolgwerkzaamheden bestuderen en met de relevante comités discussiëren over verdere stappen die op het niveau van de Gemeenschap gezet kunnen worden en met name over de vraag op welke wijze er het beste invulling kan worden gegeven aan de bepalingen in het Besluit tot vaststelling van de tweede fase van het SOCRATES-programma over de inachtneming van sociaal-economische factoren bij de toekenning van beurzen aan ERASMUS-studenten.

I - INLEIDING

Achtergrond

In het kader van de besprekingen over de herziening van de begroting voor de eerste fase van het SOCRATES-programma verzocht het Europees Parlement de Europese Commissie om een verslag over de sociaal-economische situatie van de studenten in het hoger onderwijs die deelnemen aan het hoofdstuk ERASMUS van het SOCRATES-programma.

Daarom heeft de Commissie in samenwerking met de nationale bureaus ERASMUS een methode ontwikkeld om door middel van een enquête onder een representatieve steekproef van ERASMUS-studenten die in het academisch jaar 1997/98 aan het programma hebben deelgenomen, informatie te verzamelen. Deze enquête werd uitgevoerd tussen mei 1998 en maart 1999.

De enquête biedt een goede basis voor een vergelijking met het nationale toewijzingsbeleid. Een stuurgroep (zie bijlage 4) stond de Commissie bij deze werkzaamheden ter zijde.

Gehanteerde methodologie

De methodologie voor de uitvoering van deze taak omvatte de volgende fasen:

Ontwikkeling

- Opstelling van een geharmoniseerde vragenlijst (in 11 talen);
- Vaststelling van een methodologie voor de samenstelling van de representatieve steekproef (zie bijlage 3).

Gegevensverzameling en analyse

- Via de nationale bureaus en een geselecteerd aantal hogeronderwijsinstellingen (zie selectiecriteria in bijlage 3).
- Verwerking van de gegevens en interpretatie van de statistieken.

Verslaglegging

Dit verslag gaat over de enquête, de interpretatie van de daaruit voortvloeiende gegevens, de conclusies en de aanbevelingen. De statistische tabellen zijn opgenomen in bijlage 1.

Het is de bedoeling dat er nadere analyses – met name op nationaal niveau – zullen worden uitgevoerd op basis van gedetailleerdere resultaten van de enquête zelf en vergelijkende landenprofielen.

II – RESPONS OP DE VRAGENLIJST (NAAR LAND VAN HERKOMST)

Op basis van de door de Commissie aan de nationale bureaus voorgestelde criteria voor de selectie van de hogeronderwijsinstellingen die deel moesten uitmaken van de landensteekproef (zie bijlage 3), werden de volgende eindresultaten verkregen:

Respons (totaalresultaat)

Land	Aantal hogeronderwijsinstellingen dat aan de enquête heeft deelgenomen	Aantal studenten in de eerste steekproef	Aantal respondenten ⁵	Respons (in %)
België (fr)	15	470	284	60%
België (nl)	6	787	546	69%
België totaal	21	1300	830	64%
Denemarken	38	992	471	47%
Duitsland	26	1704	775	45%
Griekenland	10	979	448	46%
Spanje	17	1699	660	39%
Frankrijk	15	1682	939	56%
Ierland	18	1006	358	36%
Italië	15	2000	1380	69%
Nederland	14	1720	334	19%
Oostenrijk	23	1300	791	61%
Portugal	17	1127	475	42%
Finland	14	1024	529	52%
Zweden	7	1099	741	67%
UK	26	1700	442	26%
Noorwegen	33	1072	290	27%
Totaal	301	20362	9463	46%

De totale respons van 46% mag in vergelijking met andere enquêtes bevredigend worden genoemd, ondanks het feit dat de vragenlijsten tijdens de kerstvakantie werden verzonden. De lengte van de kerstvakantie verschilt per land (in Noorwegen bijvoorbeeld begint zij al in november en duurt tot eind januari: een mogelijke verklaring voor de lage respons in dit land). In slechts drie landen lag de respons onder de 30%: NO (27%), UK (26%) en NL (20%). In IT, BE, SW en AT daarentegen was de respons bijzonder hoog.

Het succes van de enquête is voornamelijk te danken aan de medewerking van de nationale bureaus en de geselecteerde hogeronderwijsinstellingen. Bovendien voerde het European Students Information Bureau (ESIB) een voorlichtingscampagne onder studenten in 8 van de daarbij aangesloten landen.

⁵ In deze cijfers zijn alleen de antwoorden meegeteld die in de analyses zijn verwerkt. Door de Commissie na afronding van de gegevensinvoer ontvangen antwoorden zijn buiten beschouwing gelaten.

III – INTERPRETATIE VAN DE STATISTISCHE TABELLEN

Toelichting bij de interpretatie van de uitkomsten van de vragenlijsten

Sommige basisgegevens waarnaar in de vragenlijst werd gevraagd (bv. land van de gastuniversiteit, studierichting, leeftijd, studiejaar, duur van het in het buitenland doorgebrachte studietijdvak) konden worden vergeleken met de door de nationale bureaus in het kader van hun normale jaarlijkse verslaglegging aan de Commissie verstrekte gegevens. Zo kon de representativiteit van de steekproef voor de ERASMUS-studenten in het algemeen worden beoordeeld. Verder werd onder andere gevraagd naar het geslacht, het opleidingsniveau van de ouders en de gezinssituatie.

De vergelijking van de resultaten van de enquête geschiedde aan de hand van de volgende aspecten:

- Algemene en onderwijsaspecten;
- Sociale status van de ERASMUS-studenten en hun ouders;
- Economische en financiële aspecten

In de gevallen waarin geen vergelijkbare Europese of nationale gegevens voorhanden waren, bleef de vergelijking beperkt tot de geënquêteerde ERASMUS-studenten in de afzonderlijke landen.

1 – Algemene en onderwijsaspecten

1.1 – Mobiliteit van de ERASMUS-studenten in 1997/98

(Tabellen 1-3)

In 1997/98 waren er in het kader van de institutionele ERASMUS-overeenkomsten **180.985 studentplaatsen beschikbaar** in de 18 landen die dat jaar aan het mobiliteitsprogramma voor ERASMUS-studenten deelnamen. Het totale aantal ERASMUS-studenten bedroeg 86.000, wat neerkomt op een **totale participatie van 48%** (tabellen 1-3). Dit is ongeveer 1% van alle studenten in het hoger onderwijs.

De participatie kan door vele factoren beïnvloed zijn: bv. voorkeuren van de student; de taal van het gastland; het al dan niet bestaan van voorbereidende taalcursussen; het specifieke karakter van het hogeronderwijsstelsel in een bepaald gastland en de aantrekkelijkheid daarvan; het bestaan van mobiliteitsbeurzen en -leningen en de duur van de studieprogramma's. De participatie (naar land van herkomst) was het hoogst in Oostenrijk (65%), gevolgd door België en Italië (beide 56%), en Spanje (54%). Zij was het laagst in het UK (39%) en Griekenland (35%). Als gastland scoorden het UK (65%) en Ierland (61%) het hoogst, dicht gevolgd door Spanje (54%), terwijl Griekenland (23%), Portugal (29%), Finland (32%), IJsland (32%) en Noorwegen (33%) de minste studenten trokken (tabel 3).

Van alle studenten in het hoger onderwijs in de 18 landen die in 1997/98 aan het mobiliteitsprogramma voor ERASMUS-studenten deelnamen, staat bijna vier vijfde ingeschreven in de vijf grootste lidstaten van de EU (Duitsland, Frankrijk, UK, Italië en Spanje). Zoals te verwachten valt, wisselen deze vijf landen de meeste ERASMUS-studenten uit. In 1997/98 was 71% van alle ERASMUS-studenten uit deze vijf landen afkomstig – iets minder dan hun theoretische uitzendcapaciteit – terwijl zij dat jaar 74% van alle ERASMUS-studenten ontvingen – iets minder dan hun theoretische opvangcapaciteit (tabel 2).

Daarentegen zijn de vier Noordse landen (Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen) goed voor ongeveer 6% van alle studenten in het hoger onderwijs, maar zij ontvingen meer dan 8% van alle ERASMUS-studenten – meer dan verwacht mocht worden.

Vier EU-landen (UK, Ierland, Nederland en Frankrijk) ontvangen meer ERASMUS-studenten dan zij uitzenden. Voor Portugal, Griekenland en Noorwegen is de belangstelling onder de studenten het geringst (samen ontvingen zij minder dan 4% van alle ERASMUS-studenten) (tabel 2). Deels komt dit doordat het kleine landen zijn, maar bovendien zijn zij bij ERASMUS-studenten niet erg in trek. Italië en Duitsland ontvangen ook aanzienlijk minder ERASMUS-studenten dan zij gezien hun grootte aan zouden kunnen.

Met 20.770 studenten (24%) komt het UK als gastland op de eerste plaats, gevolgd door Frankrijk met 15.197 studenten (18%), Spanje met 11.392 studenten (13%) en Duitsland met 10.969 studenten (13%). Ondanks zijn grote bevolking ontving Italië met 5.667 studenten (7%) veel minder studenten dan Spanje en slechts iets meer dan Nederland (4.922 studenten, ofte wel 6%).

De verschillen in mobiliteitspatronen kunnen worden toegeschreven aan een veelheid van factoren: bijvoorbeeld taalbarrières; de reputatie van bepaalde instellingen of programma's; de flexibiliteit van de programma's in eigen land ten aanzien van het meetellen van het in het buitenland doorgebrachte studietijdvak; en de beperkingen van het hogeronderwijsaanbod in eigen land. De verschillen in mobiliteitspatronen kunnen ook het gevolg zijn van geografische en historische banden, culturele aspiraties en het beleid van regeringen en instellingen om de overdracht van studiepunten tussen instellingen in het eigen land en in het gastland te vergemakkelijken.

De historische, culturele en taalkundige banden tussen landen komen in de mobiliteitspatronen van ERASMUS-studenten minder tot uiting dan zou kunnen worden verwacht. De Noordse landen bijvoorbeeld vormen in diverse opzichten een homogene groep (geschiedenis, talen, politieke en economische instellingen, arbeidsmarkten en kosten van levensonderhoud). Niettemin gaat slechts 4% van de ERASMUS-studenten uit deze landen naar een ander Noords land - 96% geeft de voorkeur aan een land buiten de regio (tabel 2). Zo gaat ook slechts 1% van de ERASMUS-studenten uit Engelstalige landen en 2% van de studenten uit Duitstalige landen naar landen binnen hun eigen taalgroep (ofschoon hierbij zij opgemerkt dat veel niet-Engelstalige landen studieprogramma's in het Engels aanbieden).

Aan de andere kant speelt de gemeenschappelijke taal tussen Franstalig België en Frankrijk enerzijds en Nederlandstalig België en Nederland anderzijds mogelijk een belangrijke rol bij de keuze van de Belgische en Nederlandse studenten. In totaal gaat 17% van de ERASMUS-studenten uit België naar Frankrijk en 12% naar Nederland, ofschoon die uit het Franstalige deel van België eerder voor Nederland dan Frankrijk kiezen en die uit Vlaanderen eerder voor Frankrijk dan voor Nederland. Ongeveer 6% van de Nederlandse ERASMUS-studenten gaat naar België.

1.2 – Beoordeling van het in het kader van ERASMUS in het buitenland doorgebrachte studietijdvak

(Tabellen 4-6)

De overgrote meerderheid (91%) van de ondervraagde studenten beoordeelde hun in het buitenland doorgebrachte studietijdvak uit onderwijs oogpunt als “positief” of “zeer positief” (respectievelijk 54% en 37%). Het meest tevreden waren de studenten uit Griekenland (97%), Portugal (97%) en Oostenrijk (96%). De hoogste percentages studenten die hun ervaring als “negatief” of “zeer negatief” beoordeelden, noteerden Noorwegen (15%), het Verenigd Koninkrijk (14%) en Denemarken (14%) (tabel 5).

Per gastland gezien neemt het percentage studenten dat hun onderwijservaring als “negatief” of “zeer negatief” beoordeelde, echter aanzienlijk toe onder degenen die naar Italië (17%), Griekenland (16%), Portugal (14%), Spanje (11%) en Frankrijk (11%) gingen (tabel 6). De analyse van de gegevens brengt geen correlatie aan het licht tussen deze beoordeling en het studiejaar, noch met de duur van het in het buitenland doorgebrachte studietijdvak, noch met het soort gastinstelling. De meest significante correlatie is derhalve die met het gastland. ERASMUS-studenten die naar Zuid-Europese landen gingen, waren duidelijk ontevredener uit onderwijs oogpunt dan degenen die een studietijdvak in een ander land doorbrachten.

Voor deze “negatieve” beoordeling kan een aantal factoren worden aangevoerd: taalproblemen en onvoldoende taalkundige voorbereiding vóór het vertrek naar het buitenland, met name naar gastlanden met minder onderwezen en gebruikte talen; pedagogische verschillen tussen de hogeronderwijsstelsels; verschillen tussen de onderwijs- en organisatorische aspecten van de studieprogramma's; de verplichting vakken te volgen die niet aan de eigen universiteit worden aangeboden of die aan de gastuniversiteit zwaarder zijn.

De beoordeling van de studenten kan ook beïnvloed zijn door verschillen in tradities: de Britse universiteiten leggen sterk de nadruk op communicatie tussen docenten en studenten buiten de colleges om, terwijl aan de Duitse universiteiten sterk de nadruk wordt gelegd op de vrijheid van de studenten om zelfstandig te werken en minder belang wordt gehecht aan regelmatig collegebezoek. Het tegenovergestelde is het geval in Frankrijk en Portugal, waar sterk de nadruk ligt op regelmatig collegebezoek en op de docenten als belangrijkste bron van informatie.

Echter, **uit sociaal en cultureel oogpunt** (tabel 4), **beoordeelde 98% van alle studenten hun ervaring in het gastland als “zeer positief” (79%) of “positief” (19%).**

Het is interessant dat in de landen waar de onderwijservaring in het buitenland als minder positief werd aangemerkt (de Zuid-Europese landen), de sociale contacten en het culturele leven veel positiever werden beoordeeld. Over het geheel genomen beoordeelde slechts 2% van de studenten de ERASMUS-ervaring (uit sociaal en cultureel oogpunt) als “negatief” of “zeer negatief”, met name de Britten (4%) en de Denen (3%).

1.3 – Leeftijd van de ERASMUS-studenten en studiejaar

(Tabellen 7 en 8)

De leeftijdsprofielen van de studenten in het hoger onderwijs verschillen sterk van het ene tot het andere land. Volgens de editie van 1997 van de OESO-publicatie “*Education at a Glance*”, is in Oostenrijk, Denemarken, Finland en Italië ongeveer 75% of meer van alle universitaire afgestudeerden 25 jaar of ouder. De typische afstudeerleeftijd (d.w.z. na een ononderbroken voltijdse studie) varieert van rond de 21 jaar in Ierland, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk (universitaire programma’s van het korte type) tot circa 26 jaar of ouder in Denemarken, Finland, Noorwegen en Duitsland (universitaire programma’s van het lange type).

De leeftijd van de afgestudeerden is ten dele een afspiegeling van de lengte van de programma’s, die van land tot land sterk verschilt. De leeftijd van de studenten op het moment van toegang tot het hoger onderwijs wisselt echter ook sterk. In sommige landen is het nog steeds de gewoonte dat studenten onmiddellijk na de middelbare school naar de universiteit gaan. In Frankrijk en Ierland bijvoorbeeld is meer dan 80% van de eerstejaars onder de 20. Hetzelfde geldt voor Griekenland. In Denemarken, Noorwegen en Zweden is het tegenovergestelde het geval: 80% van de eerstejaars is 20 jaar of ouder.

De tendens die uit de enquête naar voren komt, stemt overeen met de algemene situatie, niet alleen voor alle ERASMUS-studenten, maar ook voor de gehele studentenpopulatie. Volgens de door de nationale bureaus verstrekte cijfers bedroeg in 1997/98 **de gemiddelde leeftijd van alle ERASMUS-studenten 23,9 jaar**. Hierin is sinds 1988/89, toen de gemiddelde leeftijd 23,4 jaar bedroeg, weinig verandering gekomen. **De gemiddelde leeftijd van de ondervraagde studenten was 23,7 jaar** (tabel 7). De mannelijke studenten zijn gemiddeld iets ouder dan de vrouwelijke – wat mogelijk het gevolg is van de in een aantal landen nog steeds bestaande militaire dienstplicht (die vaak alleen voor mannen geldt en die gewoonlijk wordt vervuld tussen het einde van de middelbare school en het begin van een studie in het hoger onderwijs).

De hoogste gemiddelde leeftijd onder de ondervraagde studenten werd genoteerd in Denemarken (25,6 jaar), Zweden (25,1) en Noorwegen (25,0). Ierse studenten waren gemiddeld het jongst (21,4 jaar).

Wat het studiejaar betreft, zij opgemerkt dat sommige ondervraagde studenten de vraag mogelijk verkeerd begrepen hebben en dikwijls het kalenderjaar hebben vermeld. Bovendien gaf 3% van alle ondervraagden aan dat zij voor het eerste jaar waren ingeschreven, daarmee vermoedelijk bedoelend het eerste jaar van een tweede of volgende cyclus, aangezien eerstejaars niet voor deelname aan ERASMUS in aanmerking komen.

Niettemin volgden de studenten volgens de enquête ten tijde van de ERASMUS-periode in het buitenland **gemiddeld 3,5 jaar hoger onderwijs**. Dit varieert al naar gelang van het land van herkomst van gemiddeld 2,7 jaar in het Verenigd Koninkrijk tot 4,4 jaar in Oostenrijk. De verschillen zijn waarschijnlijk toe te schrijven aan de verschillen in lengte van de hoofdstudieprogramma's in de betrokken landen: in die met korte cycli zal een studie in het buitenland vroeger worden aangevat.

1.4 – Geslacht van de ERASMUS-studenten

(Tabel 9)

Volgens de OESO (*Education at a Glance*, 1997) is het aantal vrouwen dat hoger onderwijs volgt, de laatste tien jaar duidelijk gestegen. De huidige inschrijvingscijfers bevestigen deze ontwikkeling. Gemiddeld is ongeveer de helft van alle studenten in het hoger onderwijs tussen de 17 en 34 jaar vrouw, met 57% in Portugal en 55% in Frankrijk, Noorwegen en Zweden. Zowel bij de inschrijvings- als bij de afstudeercijfers hebben vrouwen duidelijk de overhand. Dit verschil kan aan diverse factoren worden toegeschreven. Zo volgen mannen doorgaans programma's met een langere duur of doen zij langer over hun studie.

Deze enquête bracht een vergelijkbare tendens aan het licht: **59% van de respondenten was vrouw**. De hoogste percentages vrouwelijke ERASMUS-studenten werden genoteerd in Griekenland (70%), Finland (69%) en Ierland (67%).

1.5 - Studierichtingen

(Tabellen 9 en 12)

Hoewel vrouwen met rasse schreden hun opleidingsachterstand op mannen zijn ingelopen, zijn er per studierichting nog steeds grote sekseverschillen. De studierichtingen met de minste vrouwen zijn natuurwetenschappen en techniek; daarentegen zijn zij goed vertegenwoordigd in de gezondheidsberoepen, het onderwijs, de sociale wetenschappen en de gedragswetenschappen. In de wiskunde, informatica, techniek en architectuur studeren veel minder vrouwen af dan mannen. Het percentage afgestudeerde vrouwen in de techniek en de architectuur varieert van 6% in Duitsland en 7% in Spanje tot 25% in Denemarken en Portugal, en 38% in Oostenrijk. Een bestudering van de editie van 1997 van de OESO-publicatie *Education at a Glance* wijst evenwel uit dat vrouwen vooruitgang hebben geboekt op specifieke terreinen die belangrijk zijn voor de nationale en internationale concurrentiepositie, en dit is hoofdzakelijk te danken aan de stimulansen van de ouders, een betere opleiding van de leraren wiskunde en natuurwetenschappen, de wisselwerking tussen docenten en studenten, de curriculuminhoud, praktische laboratoriumervaring, het zelfbeeld van vrouwen, een veranderde houding tegenover wiskunde en de beschikbare middelen thuis.

In een tijd waarin het vermogen van de Europese industrie om op de wereldmarkt te concurreren in toenemende mate afhangt van technologische innovatie en waarin de werkgelegenheid in sectoren die sterk op speerpunttechnologie en de natuurwetenschappen leunen, toeneemt, kan het dichten van de genderkloof een belangrijk beleidsdoel vormen om voldoende aanbod van de vereiste kennis en vaardigheden te waarborgen.

Onder de ERASMUS-studenten zijn er eveneens grote sekseverschillen bij de verschillende studierichtingen. Vrouwen zijn talrijker bij de talenstudies (84%) en onderwijswetenschappen (81%), terwijl mannen de overhand hebben bij techniek (77%) en wiskunde (65%) (tabel 9). Deze verschillen doen zich echter onder de studenten in het hoger onderwijs in het algemeen voor en duiden daarom niet op een ernstig seksevooordeel bij de selectie van ERASMUS-studenten.

Over het geheel genomen zijn **bedrijfskunde** (24% van alle ERASMUS-studenten) **en talen** (19%) **veel populairder** onder ERASMUS-studenten dan onder de studenten in het hoger onderwijs in het algemeen. Afgezien van sociale wetenschappen (10%), techniek (9%) en rechten (8%), zijn de meeste andere studierichtingen onder de ERASMUS-studenten enigszins ondervertegenwoordigd.

Naar land van herkomst werden de hoogste percentages studenten **bedrijfskunde** genoteerd in Zweden (91% van alle uitgezonden Zweedse ERASMUS-studenten), Ierland (34%) en Frankrijk (28%). In **talen** werden de hoogste percentages genoteerd in het UK (31% van alle uitgaande Britse studenten) en Ierland (22%) (tabel 11).

1.6 - Duur van de studie in het buitenland

(Tabel 10)

De gemiddelde duur van de studie in het buitenland bedraagt voor ERASMUS-studenten bijna 7 maanden. Over het geheel genomen bracht 42% van de ondervraagde studenten **tussen de 4 en 6 maanden in het buitenland** door; 25% 7-9 maanden en 21% 10-12 maanden (d.w.z. een volledig academisch jaar). Slechts 12% bracht 3 maanden in het buitenland door, het voor ERASMUS geldende minimum (tabel 10).

De duur van het studietijdvak in het buitenland hangt deels samen met de studierichting waarvoor de studenten staan ingeschreven. De langste gemiddelde verblijfsduur in het buitenland wordt aangetroffen bij studierichtingen als bedrijfskunde, talen, sociale wetenschappen en techniek. De gemiddelde studieduur in het buitenland is over het algemeen korter bij studierichtingen die traditioneel ondervertegenwoordigd zijn in ERASMUS. Mogelijk zijn andere factoren, zoals het soort activiteiten dat tijdens de periode in het buitenland wordt ondernomen, van invloed op de duur: werk, voorbereiding van een proefschrift en laboratoriumwerk.

2 - Sociale status van de ERASMUS-studenten en hun ouders

2.1 - Gezinssituatie

(Tabellen 12 en 13)

Een derde van de geënquêteerde studenten gaf aan dat zij in eigen land normaal gesproken bij hun ouders wonen. Deze woonsituatie is met name in Zuid-Europa gewoon. De hoogste percentages werden gemeld in Spanje (75%), Italië (66%), Griekenland (56%) en Portugal (55%). Nog een derde van de ERASMUS-studenten woont op kamers of in een studentenflat – het vaakst in Noord-Europa – terwijl een kwart samen met andere studenten woonruimte deelt (tabel 12).

84% van de ERASMUS-studenten heeft broers of zussen, doch in bijna de helft van de gevallen slechts een. Dit percentage is in alle landen ongeveer gelijk, behalve voor Ierland, waar slechts 10% van de ERASMUS-studenten één broer of zus had, maar 68% twee of meer broers of zussen (tabel 13).

Driekwart van de studenten gaf aan dat een of meer broers of zussen hoger onderwijs had gevolgd. De hoogste percentages vinden we in Italië (93%), Ierland (85%) en België (85%) (tabel 13). Vergeleken met het hoogste opleidingsniveau van de ouders van de studenten, zijn deze cijfers met name interessant in het geval van Italië, waar slechts 18% van de ERASMUS-studenten verklaarde dat beide ouders een hogeronderwijsgraad hadden (tabel 17).

Gemiddeld gaf echter **slechts 20% van de studenten aan dat hun broers of zussen in het buitenland hadden gestudeerd**, ofschoon een derde van de Zweedse en een kwart van de Spaanse en Ierse studenten verklaarde dat ten minste een van hun broers of zussen in het buitenland had gestudeerd. Bovendien verklaarde **82% van de studenten de eerste in het gezin te zijn die in het buitenland studeerde** (tabel 13).

86% van de ondervraagden verklaarde dat hun ouders tijdens hun ERASMUS-studietijdvak in het buitenland thuis nog een of meer kinderen ten laste hadden. De hoogste percentages werden genoteerd in Griekenland (97%), Spanje (95%), België (94%), Ierland (94%) en Italië (93%). Over het geheel genomen verklaarde bijna een op de vijf studenten dat hun ouders meer dan twee kinderen ten laste thuis hadden ten tijde van hun studieperiode in het buitenland. In Ierland lag dit percentage erg hoog (47%) (tabel 13).

2.2 – Beroep van de ouders

(Tabellen 14-16)

De studenten werden gevraagd naar het hoofdberoep van hun ouders. De vragenlijst bevatte een volledige lijst van de door Eurostat en de OESO gehanteerde ISCO-codes (Internationale Standaardclassificatie van beroepen). Om de interpretatie en het lezen van de gegevens echter te vergemakkelijken, zijn de beroepen in 6 hoofdcategorieën ondergebracht: managementfuncties en wetenschappelijk personeel; vrije beroepen of technische functies; kantoor-, secretariaats-, dienstverlenend en winkelpersoneel; ambachtelijke beroepen en commerciële functies; inactieven of werklozen; en overige beroepen.

Bijna een derde van de ondervraagde studenten verklaarde dat beide ouders een managementfunctie, een vrij beroep of een technische functie uitoefenden; bijna hetzelfde percentage (30%) verklaarde dat alleen de vader een dergelijke functie uitoefende en nog eens 6% alleen de moeder (tabel 16).

De hoogste percentages studenten wier beide ouders een managementfunctie, een vrij beroep of een technische functie uitoefenden, werden aangetroffen in Zweden (54%), Noorwegen (46%) en Portugal (42%). In Spanje, Italië, Oostenrijk en Ierland daarentegen verklaarde meer dan twee vijfde van de ERASMUS-studenten dat geen van beide ouders een dergelijke functie uitoefende.

Over het geheel genomen heeft twee derde van de ERASMUS-studenten ouders die een managementfunctie, vrij beroep of technische functie uitoefenen (tabel 14). Dit percentage ligt een stuk hoger dan dat voor de bevolking in het algemeen. Zo heeft bijvoorbeeld minder dan 40% van de werkenden van 45 jaar en ouder een dergelijke baan (tabel 15). Evenzo verklaarde aan het andere einde van de schaal minder dan 10% van de ERASMUS-studenten dat hun ouders een ambachtelijk beroep of een commerciële functie uitoefenden of in andere lagere functies werkzaam waren (tabel 14), terwijl bijna een derde van de werkenden van 45 jaar en ouder een dergelijke beroepsbezigheid uitoefent (tabel 15).

Slechts 2% van de ondervraagde studenten verklaarde dat hun ouders inactief of werkloos waren.

2.3 – Onderwijs-/opleidingsniveau van de ouders

(Tabellen 17 en 18)

36% van de ondervraagde studenten verklaarde dat beide ouders een universitaire graad of andere hogeronderwijskwalificatie hadden; nog eens 16% verklaarde dat alleen hun vader in het bezit was van een dergelijke kwalificatie en 8% verklaarde dat hun moeder er een had (tabel 17).

Het hoogste percentage ERASMUS-studenten van wie beide ouders een hogeronderwijsgraad bezitten, werd genoteerd bij de Scandinaviërs (Zweden 57%, Denemarken 55% en Noorwegen 53%) en Duitsers (51%). Het laagste percentage had Italië (18%) (tabel 17).

Uit de Europese arbeidskrachtenenquête (1995) blijkt dat slechts 19% van de bevolking in de Europese Unie tussen 25 en 59 jaar hoger onderwijs heeft genoten en dat dit aandeel zelfs nog lager is onder degenen in de leeftijd van 45 jaar en ouder (ongeveer de leeftijdsgroep van de ouders van de ERASMUS-studenten) (tabel 18).

3 - Economische en financiële aspecten⁶

3.1 – Inkomenssituatie van de ouders

(Tabel 19)

De studenten werd gevraagd een raming te geven van het inkomen van hun ouders in vergelijking tot het gemiddelde inkomen in hun eigen land.

53% beoordeelde het ouderlijk inkomen als gemiddeld of onder het gemiddelde. De hoogste percentages werden onder de Finse en Oostenrijkse studenten genoteerd (beide 61%).

Slechts 6% van de ondervraagde studenten beoordeelde het ouderlijk inkomen als veel hoger dan gemiddeld. Dit percentage schommelde tussen 2% in Spanje en 18% in Nederland.

3.2 – Inkomen van de studenten in hun eigen land

(Tabel 20)

ERASMUS-studenten die normaal gesproken uitwonend zijn, **schatten hun gemiddelde maandinkomen in eigen land op €530, waarvan 27% afkomstig uit een beurs of lening van de overheid en 51% uit bijdragen van familie- of gezinsleden.**

Uitgedrukt in geld varieerde het gemiddelde maandinkomen sterk per land van €330 in Portugal tot €820 in Noorwegen (tabel 20). Deze cijfers hangen echter sterk af van de kosten van levensonderhoud in elk land. Als rekening wordt gehouden met de plaatselijke koopkracht, zijn de verschillen tussen de studenteninkomens in de diverse landen minder groot.

De gemiddelde studenteninkomens verschilden maar weinig, ongeacht de inkomenssituatie van de ouders: gemiddeld bijna €560 per maand voor studenten uit gezinnen met de hoogste inkomens en €490 voor die uit gezinnen met de laagste inkomens. Niettemin zijn de verschillen aanzienlijk als gekeken wordt naar de herkomst van dit inkomen. De studenten uit gezinnen met een laag inkomen ontvingen bijna de helft (49%) van hun inkomen uit een beurs of lening van de overheid en minder dan een kwart (24%) uit bijdragen van familie- of gezinsleden, terwijl die uit gezinnen met de hoogste inkomens het grootste deel van hun inkomen

⁶ **Toelichting:** Teneinde een gemeenschappelijke studentenpopulatie voor de interpretatie van de vragen en antwoorden in verband met de economische en financiële aspecten vast te stellen, werden de volgende regels gehanteerd:

Er werden alleen studenten opgenomen die:

- a) Alle vragen op pagina B van de vragenlijst volledig hadden beantwoord (uitgaven in eigen land, aandeel van de uitgaven in eigen land, uitgaven in het buitenland, inkomen in eigen land, bronnen van inkomsten in eigen land, inkomen in het buitenland en bronnen van inkomsten in het buitenland).
- b) Het inkomen van hun ouders vermeldden
- c) De uitgaven en inkomsten vermeldden binnen de volgende grenzen:
 - uitgaven in eigen land: € 0 - 1500
 - inkomen in eigen land: € 0 - 1500
 - uitgaven in het buitenland: € 100 - 2000
 - inkomen in het buitenland: € 100 - 2000

De vaststelling van een bovengrens was noodzakelijk omdat na de gegevensvalidatie in de databasis nog steeds enkele extreem hoge waarden werden aangetroffen. De bovengrenzen elimineren de hoogste 0,5% van de waarden. Deze werkwijze is gerechtvaardigd omdat gemiddelde statistieken door extreme waarden worden beïnvloed.

(62%) van hun familie kregen en minder dan een vijfde (19%) uit een beurs of lening van de overheid.

De enquête brengt ook aanzienlijke verschillen tussen de landen aan het licht wat de relatieve omvang van de overheids- en particuliere bijdragen betreft (bij de laatste gaat het voornamelijk om bijdragen van familie- en gezinsleden). **In Griekenland maken de bijdragen van familie- en gezinsleden gemiddeld 85% van het inkomen van de ERASMUS-studenten uit, terwijl in Zweden en Noorwegen beurzen en leningen van de overheid goed zijn voor driekwart of meer van het studenteninkomen.**

3.3 – ERASMUS-beurzen

(Tabellen 21-24)

De gemiddelde beurs die in 1997/98 aan ERASMUS-studenten werd toegekend voor een studietijdvak in het buitenland, **bedroeg €830 per student ofte wel €120 per maand** (tabel 21). Griekse en Portugese studenten ontvingen de hoogste beurzen (gemiddeld ongeveer €1.600 per student). De Finse en Zweedse studenten daarentegen ontvingen de laagste ERASMUS-beurzen (rond €500 per student of €80 per maand). Deze verschillen vloeien voort uit het nationaal beleid inzake de verdeling van ERASMUS-beurzen en uit de verschillen in de kosten van levensonderhoud in de gastlanden en de beschikbaarheid van andere vormen van financiële bijstand.

Elk jaar gaat een aantal ERASMUS-studenten zonder ERASMUS-beurs naar het buitenland (tabel 22). In 1997/98 had bijna 9% van de ERASMUS-studenten geen ERASMUS-beurs, ofschoon dit per land sterk verschilt. In veel landen had meer dan 95% van de mobiele studenten een ERASMUS-beurs, maar in een paar landen (Noorwegen, Oostenrijk, België en Frankrijk) lag dit cijfer bij minder dan 80%. Dit zijn landen met nationale of regionale studiefinancieringsstelsels die een aanvulling op ERASMUS vormen. Opgemerkt zij dat 13% van de ERASMUS-studenten uit Portugal (een land met weinig overheidsfinanciering voor studenten) geen ERASMUS-beurs ontving.

Niettemin verklaarde bijna de helft (**47%**) **van de ondervraagde studenten die geen ERASMUS-beurs hadden ontvangen, dat zij tijdens hun ERASMUS-periode in het buitenland “geen financiële problemen” hadden ondervonden** (tabel 23) – een percentage dat slechts iets hoger is dan dat van de ondervraagde studenten met een ERASMUS-beurs (43%) (tabel 24). Er zijn echter duidelijke verschillen al naar gelang van het type en de hoogte van de studiefinanciering in het eigen land. In landen met een hoge studiefinanciering (Denemarken, Finland, Nederland, Noorwegen en Zweden), had 60-65% van de ERASMUS-studenten in het buitenland geen financiële problemen, dit in tegenstelling tot Griekenland, Italië en Portugal (de landen met een lage studiefinanciering), waar tussen twee derde en drie vierde van de studenten verklaarde financiële problemen te hebben gehad (tabellen 23-24).

Een vrij groot percentage studenten verklaarde dat hun ERASMUS-beurs ontoereikend was, met name de studenten uit landen met weinig of geen andere vormen van overheidssteun voor studies in het buitenland. De studenten met een ERASMUS-beurs klaagden zich hier echter meer over dan die zonder (34% tegen 25%).

Een ander belangrijk probleem voor zowel de studenten met als zonder ERASMUS-beurs tijdens hun periode in het buitenland was dat zij hun woonruimte in eigen land moesten opgeven, met uitzondering van de studenten uit landen waar het de gewoonte is dat studenten thuis blijven wonen.

Over het geheel genomen echter schijnen de studenten zonder ERASMUS-beurs minder financiële problemen te hebben gehad dan de andere ERASMUS-studenten, met name die uit landen met een hoog of gemiddeld niveau van aanvullende overheidsfinanciering voor studenten.

3.4 – Inkomen van de studenten tijdens hun ERASMUS-periode in het buitenland

(Tabellen 25-26)

De bijdragen van familie- of gezinsleden maakten bijna de helft (47%) uit van het inkomen in het buitenland van de studenten zonder ERASMUS-beurs. De bijdrage van familie- of gezinsleden is vooral hoog voor Belgische (85%), Portugese (84%), Griekse (81%) en Italiaanse (77%) studenten (tabel 25).

Over het geheel genomen bedroeg het gemiddelde maandinkomen van de ondervraagde studenten tijdens de ERASMUS-periode in het buitenland bijna €600 (tabel 26). **Met 44% vormden de bijdragen van familie- of gezinsleden de voornaamste bron van inkomsten, gevolgd door beurzen en leningen van de overheid (21%) en de ERASMUS-beurs (20%).**

De inkomenssituatie van de ouders schijnt van weinig invloed te zijn geweest op het studenteninkomen in het buitenland. De studenten uit gezinnen met een laag inkomen beschikten over een gemiddeld maandinkomen van €570 tegen €630 voor studenten uit gezinnen met een hoog inkomen, ofschoon de bijdragen van familie- of gezinsleden een hoger percentage uitmaakten van het inkomen van degenen uit een welgestelder milieu, terwijl het aandeel van beurzen en leningen van de overheid (met inbegrip van de ERASMUS-beurs) lager was (tabel 26).

De relatieve omvang van de ERASMUS-beurs als bron van inkomsten wordt beïnvloed door het in de individuele landen gevoerde beleid ten aanzien van de toewijzing van beurzen. Elk nationaal bureau ERASMUS is verantwoordelijk voor de vaststelling van het nationaal beleid voor de verdeling van de ERASMUS-beurzen. Zij kunnen zelf uitmaken of zij een hoge beurs aan een kleiner aantal studenten of een relatief lage beurs aan een groter aantal studenten toekennen. Deze flexibiliteit is bedoeld om complementariteit mogelijk te maken tussen de communautaire middelen en de nationale of andere middelen voor studentenmobiliteit. Deze flexibiliteit is echter duidelijk niet alleen van invloed op de participatie in elk land maar ook op de keuze van het land van bestemming en de duur van het studieverblijf in het buitenland, met name voor studenten uit landen zonder nationale steun voor studies in het buitenland.

De ERASMUS-beurs maakte ongeveer twee vijfde uit van het maandinkomen van de Oostenrijkse, Portugese en Griekse studenten. Beurzen en leningen van de overheid in het algemeen (inclusief de ERASMUS-beurs) maakten ten minste twee derde uit van het inkomen van de studenten uit de Noordse landen. Alleen in Zweden echter

bedroeg de ERASMUS-beurs minder dan 10% van het totale inkomen van de ERASMUS-studenten (tabel 26).

3.5 – De extra kosten van een studieverblijf in het buitenland

(Tabellen 27-28)

In eigen land gaven de thuiswonende studenten gemiddelde maandelijkse uitgaven op van ongeveer €280 tegen een gemiddeld inkomen van €270, waarvan minder dan 5% voor huisvesting (tabellen 27-28). Tijdens hun studieverblijf in het buitenland echter bedroegen hun maandelijkse uitgaven meer dan het dubbele, gemiddeld zo'n €590 – de grootste stijging deed zich uiteraard voor bij de huisvesting ofschoon de “overige uitgaven” ook een scherpe stijging te zien gaven. **De extra maandelijkse kosten van een studieverblijf in het buitenland bedroegen gemiddeld €310 voor studenten die normaal gesproken thuis wonen.**

De hoogste extra kosten van een studieverblijf in het buitenland voor studenten die normaal gesproken thuis wonen, werden gemeld door de Noorse (€420) en Zweedse (€390) studenten. De laagste werden gemeld door de Britse studenten (€210).

Normaal gesproken uitwonende studenten gaven in eigen land gemiddeld €530 per maand uit (inclusief bijna €200 voor huisvesting). Tijdens hun studieverblijf in het buitenland gaven zij gemiddeld €660 per maand uit, waarvan €240 voor huisvesting. Over het geheel genomen stegen de gemiddelde maandelijkse uitgaven voor deze studenten met 25% tijdens hun verblijf in het buitenland, ofschoon de kosten van huisvesting gemiddeld slechts 20% hoger uitvielen.

De grootste stijging in de totale maandelijkse uitgaven deed zich voor bij de Portugese (€260) en Griekse (€250) studenten. De laagste werd door de Britse studenten gemeld (€30).

Voor in eigen land thuiswonende studenten dekte de ERASMUS-beurs bijna 40% van hun extra kosten. De beurs dekt echter bijna 80% van de extra kosten voor uitwonende studenten (twee derde van alle ondervraagde studenten).

Bijlage 1

STATISTISCHE TABELLEN

Algemene en onderwijsaspecten		
Tabelnummer	Titel van de tabel	Bron
Tabel 1	1997/98: Totaal aantal beschikbare plaatsen voor ERASMUS-studenten	Commissie
Tabel 2	Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98: totaal aantal studenten	Commissie
Tabel 3	Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98: participatie per land	Commissie
Tabel 4	Beoordeling van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland uit sociaal en cultureel oogpunt, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 5	Beoordeling van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland uit academisch oogpunt, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 6	Beoordeling van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland uit academisch oogpunt, naar gastland	Enquête
Tabel 7	Leeftijd ten tijde van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 8	Studiejaar ten tijde van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 9	Geslacht van de ERASMUS-studenten, naar studierichting	Enquête
Tabel 10	Duur van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 11	Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98, naar studierichting	Commissie

Sociale status van de studenten en hun ouders		
Tabelnummer	Titel van de tabel	Bron
Tabel 12	Waar ERASMUS-studenten normaal gesproken wonen, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 13	Gezinssituatie, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 14	Beroep van de ouders van de ERASMUS-studenten, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 15	Door de werkenden van 45 en ouder uitgeoefend beroep, 1997	Commissie
Tabel 16	Beroep van de ouders: percentage ERASMUS-studenten wier ouders een managementfunctie, een vrij beroep of een technische functie uitoefenen, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 17	Onderwijs-/opleidingsniveau van de ouders: percentage ERASMUS-studenten wier ouders een hogeronderwijsgraad hebben, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 18	Personen in de leeftijd van 25-59 jaar met een hogeronderwijsgraad, naar leeftijdscategorie	Commissie

Economische en financiële aspecten		
Tabelnummer	Titel van de tabel	Source
Tabel 19	Beoordeling van de inkomenssituatie van de ouders van ERASMUS-studenten, naar land van herkomst	Bron
Tabel 20	Maandinkomen en voornaamste bronnen van inkomsten tijdens de studie in eigen land	Enquête
Tabel 21	Mobiliteit van ERASMUS-studenten: gemiddelde beurzen 1997/98, naar land van herkomst	Commissie
Tabel 22	Percentage ERASMUS-studenten zonder ERASMUS-beurs in 1997/98	Commissie
Tabel 23	Door studenten zonder ERASMUS-beurs tijdens hun studie in het buitenland ondervonden financiële problemen	Enquête
Tabel 24	Door studenten met een ERASMUS-beurs tijdens hun studie in het buitenland ondervonden financiële problemen	Enquête
Tabel 25	Bronnen van inkomsten van studenten zonder ERASMUS-beurs tijdens hun studie in het buitenland	Enquête
Tabel 26	Maandinkomen en voornaamste bronnen van inkomsten tijdens het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland en financiële situatie van de ouders, naar land van herkomst	Enquête
Tabel 27	Maandelijke uitgaven tijdens de studie in eigen land; extra kosten van de studie in het buitenland, naar woonsituatie van de studenten en naar land van herkomst	Enquête
Tabel 28	Extra kosten tijdens de ERASMUS-periode in het buitenland, naar woonsituatie in eigen land	Enquête

Tabel 1

1997/98: Totaal aantal beschikbare plaatsen voor ERASMUS-studenten

		Land van de gastinstelling																	TOTAAL
		BE	DK	DE	GR	ES	FR	IRL	IT	LUX	NL	AT	PT	FIN	SWE	UK	IS	NO	
Land van de instelling van herkomst	BE		190	892	189	1008	1258	256	592	2	878	186	259	335	314	1085	12	132	7588
	DK	205		655	82	443	521	90	272	0	291	93	69	132	145	809	24	131	3962
	DE	1021	713		874	3792	6864	1106	3088	7	1854	611	640	1274	1449	6633	66	549	30541
	GR	279	116	666		364	664	68	407	1	226	135	138	200	144	599	13	61	4081
	ES	1325	560	3501	459		5526	472	3303	2	1188	487	988	424	585	4100	37	207	23164
	FR	1138	508	5769	682	5162		1176	2720	11	1210	635	844	636	982	8868	29	308	30678
	IRL	195	62	817	48	364	1046		188	0	191	75	53	134	92	252	4	48	3569
	IT	926	358	2847	485	3240	3331	272		2	714	511	489	298	419	2482	24	164	16562
	LUX	0	0	5	0	1	22	0	1		0	8	2	0	0	0	0	0	39
	NL	772	326	1547	206	1066	1157	259	515	0		185	221	489	653	2353	14	238	10001
	AT	161	97	456	103	409	597	101	448	2	195		126	135	193	671	12	77	3783
	PT	312	83	556	143	842	858	58	447	0	210	112		108	93	595	4	54	4475
	FIN	338	184	1346	216	399	645	179	288	0	584	176	130		225	1557	11	63	6341
	SWE	361	155	1373	141	487	997	153	311	0	668	206	107	191		1307	13	101	6571
	UK	919	750	4976	652	3475	7709	344	1978	0	2067	515	574	1295	1226		29	400	26909
	IS	9	21	58	4	25	20	9	16	0	18	10	4	5	14	37			250
	NO	113	138	493	43	157	324	68	141	0	240	84	58	66	103	443			2471
TOTAAL		8074	4261	25957	4327	21234	31539	4611	14715	27	10534	4029	4702	5722	6637	31791	292	2533	180985

Tabel 2

Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98: totaal aantal studenten

		Land van de gastinstelling																			
		BE	DK	DE	GR	ES	FR	IRL	IT	LUX	NL	AT	PT	FIN	SWE	UK		IS	NO		TOTAAL
Land van de instelling van herkomst	BE		93	445	51	691	714	171	306		500	100	89	141	171	706		5	50		4233
	DK	59		266	6	218	273	63	77		104	67	16	23	34	543		7	39		1795
	DE	283	227		160	1941	2813	663	1096	1	664	212	127	369	761	4259		17	192		13785
	GR	88	19	197		169	248	23	123		89	38	35	41	46	300			15		1431
	ES	696	313	1719	130		2687	370	1525		760	185	386	181	310	3098		19	89		12468
	FR	225	190	2374	160	2574		786	753	3	561	230	213	277	410	5953		4	108		14821
	IRL	87	14	402	12	181	533		77		81	36	13	32	13	79		2	2		1564
	IT	454	186	1375	113	2035	1798	192			448	250	221	176	240	1673		13	97		9271
	LUX			5	1	9	21	3	3			10	2	1	2	8			1		66
	NL	245	105	460	44	585	568	126	137			76	53	182	349	1173		6	81		4190
	AT	71	71	169	32	339	403	79	321	4	121		44	62	140	533		9	44		2442
	PT	121	29	205	14	340	324	32	194		137	28		32	46	317			15		1834
	FIN	111	37	618	85	194	267	103	110		344	126	39		57	947		2	12		3052
	SWE	131	26	663	32	264	520	99	82		308	160	12	17		917		5	28		3264
	UK	259	182	1860	149	1706	3883	88	818		684	176	111	294	303			5	64		10582
	IS	7	16	20	1	14	8	1	2		13	8		3	9	11					113
	NO	25	55	185	21	132	132	24	43		108	39	20	14	25	248					1071
	TOTAAL	2862	1563	10969	1011	11392	15197	2824	5667	8	4922	1741	1381	1845	2916	20770		94	837		85999

Tabel 3

Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98: participatie per land (percentages)

		Land van de gastinstelling																Participatie naar land van herkomst	
		BE	DK	DE	GR	ES	FR	IRL	IT	LUX [1]	NL	AT	PT	FIN	SWE	UK	IS		NO
Land van de instelling van herkomst	BE		49	50	27	69	57	67	52		57	54	34	42	54	65	42	38	56
	DK	29		41	7	49	52	70	28		36	72	23	17	23	67	29	30	45
	DE	28	32		18	51	41	60	35		36	35	20	29	53	64	26	35	45
	GR	32	16	30		46	37	34	30		39	28	25	21	32	50	0	25	35
	ES	53	56	49	28		49	78	46		64	38	39	43	53	76	51	43	54
	FR	20	37	41	23	50		67	28		46	36	25	44	42	67	14	35	48
	IRL	45	23	49	25	50	51		41		42	48	25	24	14	31	50	4	44
	IT	49	52	48	23	63	54	71			63	49	45	59	57	67	54	59	56
	LUX [1]																		
	NL	32	32	30	21	55	49	49	27			41	24	37	53	50	43	34	42
	AT	44	73	37	31	83	68	78	72		62		35	46	73	79	75	57	65
	PT	39	35	37	10	40	38	55	43		65	25		30	49	53	0	28	41
FIN	33	20	46	39	49	41	58	38		59	72	30		25	61	18	19	48	
SWE	36	17	48	23	54	52	65	26		46	78	11	9		70	38	28	50	
UK	28	24	37	23	49	50	26	41		33	34	19	23	25		17	16	39	
IS	78	76	34	25	56	40	11	13		72	80	0	60	64	30			45	
NO	22	40	38	49	84	41	35	30		45	46	34	21	24	56			43	
	Participatie naar gastland	35	37	42	23	54	48	61	39	30	47	43	29	32	44	65	32	33	48

[1] De onderverdeling naar land is vanwege het geringe aantal studenten achterwege gelaten

Tabel 4

Beoordeling van het Erasmus-studietijdvak in het buitenland uit sociaal en cultureel oogpunt (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Zeer positief	75	59	78	88	81	84	81	81	76	85	88	65	75	75	78	79
Positief	23	38	20	12	19	16	18	18	22	14	11	34	24	22	21	19
Negatief	2	3	2	0	0	0	1	1	2	1	1	1	1	4	1	1
Zeer negatief	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(415)	(169)	(1544)	(1230)	(1569)	(178)	(1007)	(173)	(416)	(296)	(186)	(291)	(365)	(869)	(89)	(8796)

Vraag: Hoe beoordeelt u uw ERASMUS-ervaring uit sociaal en cultureel oogpunt?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 5

Beoordeling van het Erasmus-studietijdvak in het buitenland uit academisch oogpunt (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Zeer positief	37	24	32	47	39	43	45	31	28	41	57	26	29	31	28	37
Positief	55	62	56	46	55	53	49	59	61	55	39	64	61	55	57	54
Negatief	6	12	11	6	6	3	5	10	11	4	2	10	10	13	14	8
Zeer negatief	1	2	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(440)	(182)	(1544)	(1246)	(1573)	(178)	(1005)	(174)	(416)	(299)	(189)	(301)	(367)	(943)	(94)	(8951)

Vraag: Hoe beoordeelt u uw ERASMUS-ervaring uit academisch oogpunt?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 6

Beoordeling van het academisch resultaat van het ERASMUS-studietijdvak in het buitenland naar gastland (procent*)

	Gastland																Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	Andere	
Zeer positief	38	48	39	28	34	22	34	33	44	32	33	42	44	42	45	51	37
Positief	54	49	54	61	55	62	49	58	53	62	53	49	52	51	49	49	54
Negatief	8	4	6	10	10	14	16	9	4	5	14	8	4	6	4	0	8
Zeer negatief	0	0	1	1	1	2	1	0	0	0	0	0	1	1	2	0	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(289)	(211)	(1035)	(1136)	(1548)	(156)	(581)	(348)	(472)	(169)	(162)	(233)	(362)	(2044)	(116)	(18)	(8881)

Vraag: Hoe beoordeelt u uw ERASMUS-ervaring uit academisch oogpunt?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Tabel 7

Leeftijd ten tijde van het Erasmus-studietijdvak in het buitenland naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Tot 20 jaar	26	1	2	13	24	17	2	66	15	7	13	7	2	49	7	17
21 jaar	27	6	10	19	30	24	12	21	26	15	24	16	11	26	14	20
22 jaar	25	15	23	23	23	28	26	8	27	20	24	22	18	9	13	21
23 jaar	13	21	20	16	13	17	25	2	18	20	20	19	21	4	17	16
24 jaar	5	17	16	14	6	7	17	1	8	13	7	15	21	3	20	11
25 jaar	1	15	10	8	2	3	8	1	2	11	4	7	10	2	12	6
26 jaar	1	9	7	3	1	2	5	0	2	6	2	4	6	1	5	3
27 jaar en ouder	2	15	11	5	1	3	6	1	3	8	5	9	10	7	13	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(457)	(187)	(1548)	(1316)	(1576)	(178)	(1006)	(177)	(416)	(300)	(188)	(352)	(369)	(1054)	(95)	(9219)
Gemiddelde leeftijd	23,1	25,6	24,7	23,6	22,9	23,0	24,2	21,4	23,1	24,2	23,6	24,5	25,1	22,7	25,0	23,7

Vraag: Leeftijd

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 8

Studiejaar ten tijde van het Erasmus-studietijdvak in het buitenland naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Eerste jaar	7	8	0	2	2	4	2	6	0	1	2	12	4	4	7	3
Tweede jaar	9	30	12	15	12	6	5	19	8	13	13	21	18	26	20	14
Derde jaar	37	30	40	27	34	44	33	69	32	15	26	29	37	67	21	38
Vierde jaar	35	14	27	38	45	28	32	5	36	27	54	21	26	3	26	29
Vijfde jaar	7	10	13	11	4	14	17	1	19	22	5	12	11	0	17	10
Zesde jaar	3	4	4	3	1	2	8	0	5	12	0	4	3	1	6	4
Zevende jaar of hoger	2	3	3	4	1	2	4	0	1	10	1	2	2	0	4	2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(300)	(178)	(1496)	(792)	(1132)	(133)	(945)	(158)	(348)	(290)	(122)	(309)	(358)	(941)	(83)	(7583)
Gemiddelde studiejaar	3,4	3,1	3,6	3,7	3,4	3,6	4,0	2,8	3,8	4,4	3,5	3,2	3,4	2,7	3,6	3,5

Vraag: Studiejaar

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 9

Geslacht van de Erasmus-studenten, naar studierichting (procent*)

	Studierichting																Totaal
	Lan	Arc	Kun	Bed	Ond	Tec	Aar	Gee	Tal	Rec	Wis	Med	Nat	Soc	Com	Ove	
Vrouw	42	46	65	52	81	23	63	63	84	58	35	66	51	62	67	63	59
Man	58	54	35	48	19	77	37	37	16	42	65	34	49	38	33	37	41
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(235)	(256)	(342)	(1626)	(355)	(861)	(126)	(417)	(1520)	(896)	(259)	(480)	(460)	(790)	(206)	(114)	(8943)

Vraag: Geslacht

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 10

Duur van het Erasmus-studietijdvak in het buitenland, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
3 maanden	27	21	6	10	9	22	7	16	10	9	14	23	10	20	25	12
4 - 6 maanden	42	65	53	27	34	62	50	16	77	45	44	44	51	23	48	42
7 - 9 maanden	16	6	21	39	30	11	26	35	6	22	21	16	15	29	9	25
10 - 12 maanden	14	9	20	24	28	5	16	33	7	24	21	17	24	28	18	21
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(461)	(187)	(1544)	(1308)	(1579)	(178)	(1005)	(175)	(416)	(300)	(189)	(352)	(367)	(1006)	(95)	(9162)
Gemiddelde duur	5,7	5,2	6,8	7,6	7,5	5,1	6,9	7,8	5,4	6,9	6,7	6,0	6,5	7,1	5,8	6,9

Vraag: Hoelang duurde uw ERASMUS-studietijdvak?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 11

Werkelijke mobiliteit van ERASMUS-studenten in 1997/98 naar studierichting

		Land van de instelling van herkomst																	TOTAAL
		BE	DK	DE	GR	ES	FR	IRL	IT	LUX	NL	AT	PT	FIN	SWE	UK	IS	NO	
Studierichting	Landbouwwetenschappen	127	21	125	48	286	253	13	145		109	59	66	81	40	66		7	1446
	Architectuur & Ruimtelijke ordening	167	68	481	35	456	283	9	631	2	71	136	125	36	11	165		30	2706
	Kunst & Vormgeving	165	54	516	92	451	331	36	411	3	189	106	88	179	6	568	17	38	3250
	Bedrijfskunde & Beheerswetenschappen	984	312	3222	182	2150	4155	524	996	4	1144	558	165	814	2981	2206	10	189	20596
	Onderwijs & Lerarenopleiding	263	210	490	48	423	189	27	192	19	375	268	97	209	14	321	10	108	3263
	Technische wetenschappen & Technologie	315	145	1448	99	1617	1982	51	776	3	168	155	201	381	63	546	3	85	8038
	Aardrijkskunde & Geologie	19	17	224	29	171	167	8	186	1	112	24	38	45	2	149	2	19	1213
	Geesteswetenschappen	109	119	551	91	439	391	60	623	3	71	105	29	110	20	275	13	36	3046
	Talen	678	369	2523	255	2450	3068	342	1846	5	268	370	249	221	6	3313	23	139	16125
	Rechtsgeleerdheid	347	124	1363	106	1075	1054	59	860	6	340	242	71	112	20	875	20	98	6773
	Wiskunde & Informatica	46	17	359	56	267	406	66	199		26	75	39	50	15	203	1	16	1841
	Medische wetenschappen	335	75	614	96	620	216	23	340	1	259	86	186	341	7	229	2	120	3550
	Natuurwetenschappen	64	31	537	78	490	867	72	399	1	80	99	107	83	15	364	4	25	3316
	Sociale wetenschappen	455	183	1006	173	1221	1215	214	1250	14	802	111	279	289	46	1104	9	139	8515
	Communicatie- & Informatiewetenschappen	104	34	161	18	266	155	47	56	4	80	30	67	62	16	127		8	1235
	Overige studierichtingen	55	16	165	25	86	89	13	29		96	18	27	39	2	71		14	752
	Studierichting onbekend								332										335
TOTAAL		4233	1795	13785	1431	12468	14821	1564	9271	66	4190	2442	1834	3052	3264	10582	113	1071	85999

Tabel 12

Waar Erasmus-studenten normaal gesproken wonen, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Bij de ouders	37	4	12	75	30	56	66	44	16	27	55	3	12	12	10	34
Studentenflat	52	36	33	3	46	18	5	9	68	21	14	74	70	34	33	32
Met andere studenten gedeelde flat	9	25	43	19	17	17	26	43	13	35	23	7	10	48	37	26
Anders	2	35	12	4	7	9	4	4	4	17	8	15	8	7	20	8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(455)	(181)	(1544)	(1282)	(1576)	(178)	(1006)	(175)	(416)	(298)	(190)	(334)	(365)	(929)	(94)	(9022)

Vraag: Als student woont u normaal gesproken (in uw eigen land)

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 13

Gezinssituatie, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Aantal broers en/of zussen																
Geen	13	16	15	20	16	5	17	22	7	19	15	18	12	17	16	16
Een	48	53	54	43	48	62	53	10	51	44	54	48	52	48	43	49
Twee	33	31	21	30	33	24	21	29	29	29	20	30	32	31	35	28
Meer	6	0	10	8	4	8	10	39	13	8	11	4	5	5	6	8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(428)	(167)	(1548)	(1250)	(1437)	(179)	(1004)	(175)	(415)	(285)	(187)	(324)	(344)	(984)	(91)	(8817)
Volgen zij hoger onderwijs of hebben zij hoger onderwijs gevolgd?																
Ja	85	64	62	75	73	74	93	85	76	57	70	49	70	72	73	73
Neen	15	36	38	25	27	26	7	15	24	43	29	51	30	28	27	27
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(374)	(146)	(1304)	(1014)	(1229)	(165)	(834)	(138)	(385)	(230)	(160)	(269)	(304)	(838)	(77)	(7466)
Studeren zij in het buitenland of hebben zij in het buitenland gestudeerd?																
Ja	22	23	17	26	13	23	19	27	17	14	15	20	33	22	23	20
Neen	78	77	83	74	87	77	81	73	83	86	85	80	67	78	77	80
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(372)	(145)	(1268)	(994)	(1222)	(159)	(821)	(135)	(386)	(223)	(154)	(264)	(302)	(826)	(77)	(7347)

(vervolg van tabel 13)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Hoeveel kinderen waren tijdens uw ERASMUS-periode ten laste van uw ouders?																
Geen	6	60	9	5	11	3	7	6	16	17	9	34	60	17	56	14
1 kind	30	27	37	21	32	22	31	17	31	33	30	34	25	25	25	29
2 kinderen	41	10	41	44	38	60	48	31	40	35	44	22	12	39	15	39
Meer dan 2 kinderen	23	3	13	29	19	15	14	47	13	15	16	10	3	18	4	18
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(446)	(171)	(1474)	(1288)	(1549)	(176)	(958)	(177)	(403)	(282)	(184)	(330)	(361)	(1025)	(90)	(8914)
Bent u de eerste in de familie die in het buitenland studeert?																
Ja	80	79	83	79	87	80	84	81	83	86	86	80	70	83	73	82
Neen	20	21	17	21	13	20	16	19	17	14	14	20	30	17	27	18
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(431)	(173)	(1526)	(1246)	(1535)	(177)	(991)	(173)	(415)	(290)	(189)	(338)	(361)	(989)	(92)	(8926)

Vraag: Aantal broers en/of zussen

Vraag: Volgen zij hoger onderwijs of hebben zij hoger onderwijs gevolgd?

Vraag: Studeren zij in het buitenland of hebben zij in het buitenland gestudeerd?

Vraag: Hoeveel kinderen waren tijdens uw ERASMUS-periode ten laste van uw ouders?

Vraag: Bent u de eerste in de familie die in het buitenland studeert?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 14

Beroep van de ouders van de Erasmus-studenten, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Management en wetensch. pers.	69	60	63	45	52	56	46	53	76	46	58	56	72	66	70	57
Vrije beroepen of technische functies	6	8	11	9	12	9	10	7	4	12	7	7	9	11	6	10
Kantoor- secretariaats-, dienstverlenend en winkelpersoneel	16	24	16	26	23	17	29	26	12	28	22	29	13	16	19	21
Ambachtelijke beroepen en commerciële functies, lagere beroepen	7	7	6	15	11	13	11	12	5	12	11	6	5	4	5	9
Inactief of werkloos	2	1	3	3	2	1	2	2	2	1	1	2	1	2	0	2
Overige	0	0	1	2	0	3	1	1	1	0	2	0	0	0	0	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(461)	(187)	(1548)	(1312)	(1566)	(178)	(1000)	(178)	(413)	(298)	(190)	(353)	(370)	(1046)	(94)	(9194)

Vraag: Wat is het hoofdberoep van uw ouders?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 15

Door de werkenden van 45 jaar en ouder uitgeoefend beroep, 1997

	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	LU	NL	AT	PT	FI	SW	UK	Totaal
Management en wet. personeel	34	26	24	23	24	23	14	27	28	39	22	17	27	23	33	25
Vrije beroepen en technische functies	11	18	18	7	16	3	13	4	13	15	11	9	15	21	8	13
Kantoor-, secretariaats-, dienstverlenend en winkelpersoneel	27	25	25	27	28	44	33	40	26	21	33	43	30	30	29	29
Ambachtelijke beroepen en commerciële functies, lagere beroepen	28	31	33	42	32	29	36	29	33	23	33	31	27	26	30	32
Overige	1	0	0	0	1	0	4	0	0	3	0	0	1	0	0	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Europese arbeidskrachtenenquête, 1997

Tabel 16

Beroep van de ouders: percentage ERASMUS-studenten wier ouders een managementfunctie, een vrij beroep of een technische functie uitoefenen, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Beide	35	36	34	23	33	35	26	24	35	17	42	30	54	39	46	32
Alleen de vader	34	26	37	29	27	27	24	32	43	37	16	25	22	33	24	30
Alleen de moeder	7	6	5	4	6	4	8	5	4	5	7	10	6	7	8	6
Geen	24	31	24	44	35	34	42	40	18	41	35	35	18	22	22	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(436)	(180)	(1492)	(1240)	(1477)	(174)	(940)	(168)	(385)	(285)	(182)	(341)	(361)	(1018)	(91)	(8770)

Vraag: Wat is het hoofdberoep van uw ouders?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 17

Onderwijs-/opleidingsniveau van de ouders: percentage ERASMUS-studenten wier ouders een hogeronderwijsgraad hebben, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Beide	49	55	51	28	29	41	18	25	37	27	33	34	57	37	53	36
Alleen de vader	15	12	17	17	13	21	13	17	27	20	11	12	13	15	15	16
Alleen de moeder	11	9	3	6	8	5	7	13	5	7	9	12	10	12	10	8
Geen	25	23	28	48	50	33	62	46	31	46	46	42	21	35	23	41
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(450)	(174)	(1510)	(1272)	(1469)	(175)	(945)	(170)	(398)	(291)	(178)	(328)	(311)	(989)	(90)	(8751)

Vraag: Wat is het hoogste onderwijs- en/of opleidingsniveau van uw ouders?

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 18

Personen in de leeftijd van 25-59 jaar met een hogeronderwijsgraad, naar leeftijdscategorie (procent)

	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	LU	NL	AT	PT	FI	SW	UK	Totaal
Alle personen tussen 25 en 59 jaar <i>waarvan:</i>	25	28	23	17	19	16	8	21	16	22	8	12	22	29	22	19
<i>45-49 jaar</i>	<i>22</i>	<i>32</i>	<i>25</i>	<i>12</i>	<i>18</i>	<i>13</i>	<i>9</i>	<i>17</i>	<i>17</i>	<i>22</i>	<i>7</i>	<i>11</i>	<i>20</i>	<i>30</i>	<i>22</i>	<i>18</i>
<i>50-54 jaar</i>	<i>20</i>	<i>25</i>	<i>23</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>10</i>	<i>7</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>	<i>7</i>	<i>10</i>	<i>23</i>	<i>29</i>	<i>19</i>	<i>16</i>
<i>55-59 jaar</i>	<i>14</i>	<i>21</i>	<i>19</i>	<i>7</i>	<i>10</i>	<i>8</i>	<i>5</i>	<i>12</i>	<i>12</i>	<i>16</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>17</i>	<i>21</i>	<i>16</i>	<i>12</i>

Bron: Europese arbeidskrachtenenquête, 1995

Tabel 19

Beoordeling van de inkomenssituatie van de ouders van ERASMUS-studenten, naar land van herkomst (procent*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Aanmerkelijk hoger dan gemiddeld	7	7	6	2	5	4	5	10	18	6	9	5	9	9	4	6
Hoger dan gemiddeld	42	38	46	39	41	41	39	36	48	33	47	34	50	41	45	42
Gemiddeld	41	43	35	43	40	46	40	40	24	42	31	46	32	35	44	39
Lager dan gemiddeld	8	9	8	12	12	8	12	11	8	14	9	13	7	11	5	11
Aanmerkelijk lager dan gemiddeld	2	2	4	3	2	2	4	2	2	5	4	2	2	3	1	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(448)	(182)	(1524)	(1292)	(1554)	(174)	(984)	(172)	(398)	(295)	(178)	(345)	(367)	(1001)	(91)	(9003)

Vraag: Geef een raming van het inkomen van uw ouders in vergelijking met het gemiddelde inkomen in uw eigen land.

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 20

Maandinkomen en voornaamste bronnen van inkomsten tijdens de studie in eigen land (gemiddelde voor uitwonende studenten)

		Inkomenssituatie van de ouders			Totaal
		Hoger dan gemiddeld	Gemiddeld	Lager dan gemiddeld	
BE	gemiddeld inkomen (in euro's)	444	371	415	412
	beurs/lening van de overheid (%)	2	8	34	8
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	86	76	46	78
DK	gemiddeld inkomen (in euro's)	680	657	658	668
	beurs/lening van de overheid (%)	55	58	51	56
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	4	3	0	3
DE	gemiddeld inkomen (in euro's)	581	531	519	557
	beurs/lening van de overheid (%)	4	13	49	12
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	77	60	20	65
ES	gemiddeld inkomen (in euro's)	383	370	309	361
	beurs/lening van de overheid (%)	1	20	33	17
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	88	63	43	66
FR	gemiddeld inkomen (in euro's)	489	481	442	477
	beurs/lening van de overheid (%)	5	17	47	17
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	77	62	25	62
GR	gemiddeld inkomen (in euro's)	475	385	437	428
	beurs/lening van de overheid (%)	1	2	0	1
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	88	88	71	85
IT	gemiddeld inkomen (in euro's)	490	451	388	454
	beurs/lening van de overheid (%)	2	11	12	7
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	86	73	63	76
IE	gemiddeld inkomen (in euro's)	533	381	393	446
	beurs/lening van de overheid (%)	5	34	47	25
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	70	42	23	50
NL	gemiddeld inkomen (in euro's)	520	524	500	519
	beurs/lening van de overheid (%)	39	55	64	45
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	38	20	10	32
AT	gemiddeld inkomen (in euro's)	535	515	518	523
	beurs/lening van de overheid (%)	7	31	62	29
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	71	44	12	48

Tabel 20 (vervolg)

Maandinkomen en voornaamste bronnen van inkomsten tijdens de studie in eigen land (gemiddelde voor uitwonende studenten)

Inkomenssituatie van de ouders		Totaal			
		Hoger dan gemiddeld	Gemiddeld	Lager dan gemiddeld	
PT	gemiddeld inkomen (in euro's)	358	307	273	331
	beurs/lening van de overheid (%)	0	4	37	6
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	87	86	49	82
FI	gemiddeld inkomen (in euro's)	522	473	478	493
	beurs/lening van de overheid (%)	59	60	61	60
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	11	9	11	10
SW	gemiddeld inkomen (in euro's)	797	787	825	797
	beurs/lening van de overheid (%)	78	86	88	81
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	10	4	2	7
UK	gemiddeld inkomen (in euro's)	608	524	572	573
	beurs/lening van de overheid (%)	20	41	65	34
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	62	33	12	44
NO	gemiddeld inkomen (in euro's)	819	805	932	819
	beurs/lening van de overheid (%)	74	78	75	75
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	6	3	0	5
Totaal	gemiddeld inkomen (in euro's)	559	507	489	530
	beurs/lening van de overheid (%)	19	30	49	27
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	62	48	24	51

Gewogen tabel

Tabel 21		
Mobiliteit van Erasmus-studenten: gemiddelde beurzen 1997/98, naar land van herkomst		
Land van herkomst		
	1997/98	1997/98
B	570	110
DK	600	120
DE	890	120
GR	1610	310
ES	790	110
FR	850	120
IRL	680	90
IT	880	130
LUX	2380	390
NL	700	130
AT	780	120
PT	1590	260
FIN	480	80
SWE	520	80
UK	910	140
FL	3130	390
IS	2120	340
NO	1170	220
ALLE LANDEN	830	120
<i>[1] Afgerond op de dichtstbijzijnde 10 ecu</i>		

Tabel 22				
Percentage ERASMUS-studenten zonder ERASMUS-beurs in 1997/98				
	Uitgaande studenten		Inkomende studenten	
	Totaal aantal studenten in 1997/98	waarvan % zonder beurs	Totaal aantal studenten in 1997/98	waarvan % zonder beurs
	aantal	(%)	aantal	(%)
B	4233	22,9	2862	5,1
DK	1795	2,6	1563	6,1
DE	13785	1,3	10969	12,0
GR	1431	1,0	1011	8,8
ES	12468	10,0	11392	8,8
FR	14821	21,0	15197	6,1
IRL	1564	1,7	2824	8,7
IT	9271	0,0	5667	7,6
LUX	66	0,0	8	25,0
NL	4190	0,4	4922	8,6
AT	2442	24,0	1741	8,1
PT	1834	12,7	1381	6,2
FIN	3052	14,0	1845	4,4
SWE	3264	2,8	2916	5,6
UK	10582	1,6	20770	11,2
IS	113	0,0	94	4,3
NO	1071	37,3	837	6,9
TOTAAL	85999	8,8	85999	8,8

Tabel 23

Door studenten zonder ERASMUS-beurs tijdens hun studie in het buitenland ondervonden financiële problemen, naar type studiefinancieringsstelsel (procent*)

	Studiefinancieringsstelsel in land van herkomst			Totaal
	Geringe steun (GR, IT, PT)	Gemiddelde steun (AT, BE, DE, ES, FR, IE, UK)	Hoge steun (DK, FI, NL, NO, SW)	
Geen financiële problemen	33	44	65	47
Nationale beurs/lening kon niet overgemaakt	1	4	1	3
Ouderbijdrage ontoereikend	9	8	8	8
Woonruimte in eigen land opgegeven	6	34	21	29
Baan moest worden opgegeven	9	12	5	10
ERASMUS-beurs ontoereikend	64	23	15	25
Andere	11	8	8	9
Totaal	133	133	122	131
(n)	(61)	(593)	(162)	(817)

Vraag: Hebt u in verband met uw ERASMUS-studietijdvak financiële problemen ondervonden?

*Alleen studenten die geen ERASMUS-beurs hebben ontvangen

Tabel 24

Door studenten met een Erasmus-beurs tijdens hun studie in het buitenland ondervonden financiële problemen, naar type studiefinancieringsstelsel (procent*)

	Studiefinancieringsstelsel in land van herkomst			Totaal
	Geringe steun (GR, IT, PT)	Gemiddelde steun (AT, BE, DE, ES, FR, IE, UK)	Hoge steun (DK, FI, NL, NO, SW)	
Geen financiële problemen	25	44	59	43
Nationale beurs/lening kon niet overgemaakt	2	3	1	2
Ouderbijdrage ontoereikend	6	7	8	7
Woonruimte in eigen land opgegeven	6	31	20	26
Baan moest worden opgegeven	5	13	9	11
ERASMUS-beurs ontoereikend	72	28	22	34
Andere	4	8	10	7
Totaal	120	134	129	131
(n)	(1258)	(5623)	(1216)	(8097)

Vraag: Hebt u in verband met uw ERASMUS-studietijdvak financiële problemen ondervonden?

*Alleen studenten die een ERASMUS-beurs hebben ontvangen

Tabel 25

Bronnen van inkomsten van studenten zonder Erasmus-beurs tijdens hun studie in het buitenland (gemiddelde van de percentages*)

	Land van de instelling van herkomst															Totaal
	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	NL	AT	PT	FI	SW	UK	NO	
Beurs van de overheid	2	48	12	19	26	18	6	13	52	72	8	58	35	18	37	25
Lening van de overheid	0	15	8	0	1	0	2	2	7	0	0	7	51	10	47	9
Particuliere beurs	2	6	4	1	0	0	0	0	0	2	1	3	1	1	0	1
Particuliere lening	0	2	2	0	2	0	0	3	2	1	0	3	1	4	0	2
Bijdrage van familie- of gezinsleden	85	4	56	61	56	81	77	49	23	17	84	11	6	42	6	47
Eigen bijdrage	10	9	18	20	15	2	14	32	16	7	7	15	6	20	10	15
Andere vormen van steun	2	17	0	0	1	0	1	1	0	1	0	3	0	5	1	2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(57)	(16)	(76)	(42)	(163)	(6)	(28)	(20)	(18)	(13)	(4)	(38)	(54)	(48)	(13)	(594)

Vraag: Welk percentage van bovenvermelde totaalbedragen hebt u naar schatting ontvangen uit:

*Alle aan de enquête deelnemende ERASMUS-studenten

Gewogen tabel

Tabel 26

Maandinkomen en voornaamste bronnen van inkomsten tijdens het Erasmus-studietijdvak in het buitenland en financiële situatie van de ouders, naar land van herkomst (gemiddelde van alle Erasmus-studenten die de financiële vragen hebben beantwoord)

		Inkomenssituatie van de ouders			Totaal
		Hoger dan gemiddeld	Gemiddeld	Lager dan gemiddeld	
BE	gemiddeld inkomen (in euro's)	584	529	555	559
	Erasmus-beurs (%)	17	27	33	23
	beurs/lening van de overheid (%)	2	4	16	4
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	72	55	33	61
DK	gemiddeld inkomen (in euro's)	670	698	670	681
	Erasmus-beurs (%)	14	15	16	15
	beurs/lening van de overheid (%)	51	53	49	52
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	6	3	2	4
DE	gemiddeld inkomen (in euro's)	649	581	550	613
	Erasmus-beurs (%)	15	17	17	16
	beurs/lening van de overheid (%)	4	12	42	12
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	70	53	25	58
ES	gemiddeld inkomen (in euro's)	533	474	520	505
	Erasmus-beurs (%)	28	29	27	28
	beurs/lening van de overheid (%)	2	9	13	6
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	64	51	39	55
FR	gemiddeld inkomen (in euro's)	603	571	559	584
	Erasmus-beurs (%)	18	21	22	20
	beurs/lening van de overheid (%)	10	18	30	16
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	58	46	23	48
GR	gemiddeld inkomen (in euro's)	687	602	648	645
	Erasmus-beurs (%)	35	38	45	37
	beurs/lening van de overheid (%)	1	2	1	2
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	59	54	40	55
IT	gemiddeld inkomen (in euro's)	588	552	517	562
	Erasmus-beurs (%)	25	28	28	27
	beurs/lening van de overheid (%)	8	10	15	10
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	62	53	44	56
IE	gemiddeld inkomen (in euro's)	606	490	484	542
	Erasmus-beurs (%)	10	16	17	13
	beurs/lening van de overheid (%)	2	17	29	12
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	59	35	22	44

(vervolg van tabel 26)

		Inkomenssituatie van de ouders			Totaal
		Hoger dan gemiddeld	Gemiddeld	Lager dan gemiddeld	
NL	gemiddeld inkomen (in euro's)	608	539	528	584
	Erasmus-beurs (%)	18	20	19	19
	beurs/lening van de overheid (%)	34	49	59	40
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	35	18	13	29
AT	gemiddeld inkomen (in euro's)	638	632	675	642
	Erasmus-beurs (%)	43	45	44	44
	beurs/lening van de overheid (%)	8	21	37	19
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	41	25	9	28
PT	gemiddeld inkomen (in euro's)	664	576	586	631
	Erasmus-beurs (%)	39	43	42	40
	beurs/lening van de overheid (%)	1	2	11	2
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	56	49	39	52
FI	gemiddeld inkomen (in euro's)	624	588	591	603
	Erasmus-beurs (%)	18	18	16	18
	beurs/lening van de overheid (%)	49	53	52	51
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	11	9	9	10
SW	gemiddeld inkomen (in euro's)	831	814	861	828
	Erasmus-beurs (%)	7	8	7	7
	beurs/lening van de overheid (%)	73	81	83	77
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	10	4	2	7
UK	gemiddeld inkomen (in euro's)	634	580	610	611
	Erasmus-beurs (%)	19	23	25	21
	beurs/lening van de overheid (%)	17	38	52	30
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	48	25	11	34

(vervolg van tabel 26)

		Inkomenssituatie van de ouders			Totaal
		Hoger dan gemiddeld	Gemiddeld	Lager dan gemiddeld	
NO	gemiddeld inkomen (in euro's)	876	842	911	862
	Erasmus-beurs (%)	18	20	22	19
	beurs/lening van de overheid (%)	67	68	65	68
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	7	3	1	5
Totaal	gemiddeld inkomen (in euro's)	628	573	571	599
	Erasmus-beurs (%)	20	24	24	22
	beurs/lening van de overheid (%)	16	23	34	21
	bijdrage van familie- of gezinsleden (%)	53	40	25	44

Gewogen tabel

Tabel 27

Maandelijkse uitgaven tijdens de studie in eigen land; extra kosten van de studie in het buitenland, naar woonsituatie van de studenten en naar land van herkomst (gemiddelde in euro's)

		In eigen land		In het buitenland		Extra kosten	
		Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend
BE	Totale kosten	278	428	574	589	296	161
	Huisvesting	16	159	213	219	197	60
	Reiskosten	27	26	66	68	39	42
	Cursusgelden	31	26	-	-	-31	-26
	Overige uitgaven	203	217	296	302	93	85
DK	Totale kosten	291	590	643	743	352	153
	Huisvesting	34	229	232	278	198	49
	Reiskosten	56	32	87	103	31	71
	Cursusgelden	5	2	-	-	-5	-2
	Overige uitgaven	195	327	325	362	130	35
DE	Totale kosten	311	535	624	678	313	143
	Huisvesting	13	204	244	258	231	54
	Reiskosten	56	35	69	65	13	30
	Cursusgelden	8	11	-	-	-8	-11
	Overige uitgaven	233	285	310	354	77	69
ES	Totale kosten	236	369	569	572	333	203
	Huisvesting	8	131	216	216	208	87
	Reiskosten	23	25	71	77	48	52
	Cursusgelden	43	41	-	-	-43	-41
	Overige uitgaven	162	172	281	279	119	107
FR	Totale kosten	296	497	596	621	300	124
	Huisvesting	25	180	234	247	209	67
	Reiskosten	35	40	70	88	35	48
	Cursusgelden	42	55	-	-	-42	-55
	Overige uitgaven	195	222	292	286	97	64
GR	Totale kosten	270	417	627	669	357	252
	Huisvesting	6	125	198	214	192	89
	Reiskosten	33	31	102	101	69	70
	Cursusgelden	3	1	-	-	-3	-1
	Overige uitgaven	228	260	327	354	99	94
IT	Totale kosten	281	440	561	611	280	171
	Huisvesting	6	143	190	212	184	69
	Reiskosten	30	38	73	92	43	54
	Cursusgelden	49	45	-	-	-49	-45
	Overige uitgaven	196	214	297	307	101	93

(vervolg van tabel 27)

		In eigen land		In het buitenland		Extra kosten	
		Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend
IE	Totale kosten	251	470	554	585	303	115
	Huisvesting	4	187	185	194	181	7
	Reiskosten	47	32	66	85	19	53
	Cursusgeld	10	11	-	-	-10	-11
	Overige uitgaven	190	239	302	306	112	67
NL	Totale kosten	236	513	524	706	288	193
	Huisvesting	2	174	187	249	185	75
	Reiskosten	9	20	48	75	39	55
	Cursusgeld	53	58	-	-	-53	-58
	Overige uitgaven	173	262	289	382	116	120
AT	Totale kosten	292	530	639	700	347	170
	Huisvesting	9	197	215	250	206	53
	Reiskosten	37	42	46	74	9	32
	Cursusgeld	1	1	-	-	-1	-1
	Overige uitgaven	244	289	377	376	133	87
PT	Totale kosten	332	338	668	598	336	260
	Huisvesting	8	89	210	190	202	101
	Reiskosten	48	40	73	90	25	50
	Cursusgeld	86	34	-	-	-86	-34
	Overige uitgaven	190	176	386	318	196	142
FI	Totale kosten	354	492	655	656	301	164
	Huisvesting	6	194	224	224	218	130
	Reiskosten	46	41	87	109	41	68
	Cursusgeld	1	3	-	-	-1	-3
	Overige uitgaven	301	254	344	324	43	70
SW	Totale kosten	375	751	767	812	392	61
	Huisvesting	29	253	244	249	215	-4
	Reiskosten	67	54	86	105	19	51
	Cursusgeld	8	9	-	-	-8	-9
	Overige uitgaven	271	436	437	457	166	21
UK	Totale kosten	376	594	585	627	209	33
	Huisvesting	31	260	176	207	145	-53
	Reiskosten	113	41	69	96	-44	55
	Cursusgeld	10	6	-	-	-10	-6
	Overige uitgaven	222	287	339	324	117	37

(vervolg van tabel 27)

		In eigen land		In het buitenland		Extra kosten	
		Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend	Thuiswonend	Uitwonend
NO	Totale kosten	402	739	826	838	424	99
	Huisvesting	43	239	200	241	157	2
	Reiskosten	69	54	169	148	100	94
	Cursusgelden	26	12	-	-	-26	-12
	Overige uitgaven	265	434	457	449	192	15
Totaal	Totale kosten	277	526	586	659	309	133
	Huisvesting	12	197	212	238	200	41
	Reiskosten	35	37	71	85	36	48
	Cursusgelden	37	25	-	-	-37	-25
	Overige uitgaven	193	268	303	337	110	69

*Gemiddelde van alle ERASMUS-studenten die de financiële vragen hebben beantwoord
Gewogen tabel

Tabel 28**Extra kosten tijdens de ERASMUS-periode in het buitenland, naar woonsituatie in eigen land (gemiddelde in euro's*)**

	Thuiswonend in eigen land		Totaal
	Ja	Neen	
Inkomen in eigen land	270	530	454
Inkomen in het buitenland	544	622	599
Aanvullend inkomen in het buitenland	274	91	145
Uitgaven in eigen land	277	526	453
Uitgaven in het buitenland	586	659	638
Extra kosten in het buitenland	309	133	185
Erasmus-beurs	121	105	110
Percentage van de extra kosten dat door de Erasmus-beurs wordt gedekt	39%	79%	59%
(n)	(1882)	(4521)	(6403)

Vraag: Welk percentage van bovenvermelde totaalbedragen hebt u naar schatting ontvangen uit:

* Alleen studenten die een ERASMUS-beurs hebben ontvangen

Bijlage 2

VOOR DE UITVOERING VAN DE ENQUÊTE GEHANTEERDE METHODOLOGIE

De methodologie voor de uitvoering van deze taak omvatte de volgende fasen:

Ontwikkeling

- Opstelling van een geharmoniseerde vragenlijst (in 11 talen);
- Vaststelling van een methodologie voor de samenstelling van de representatieve steekproef (zie bijlage 3).

Gegevensverzameling en analyse

- Via de nationale bureaus en een geselecteerd aantal hogeronderwijsinstellingen (zie selectiecriteria in bijlage 3).
- Verwerking van de gegevens en interpretatie van de statistieken.

Verslaglegging

Dit verslag gaat over de enquête, de interpretatie van de daaruit voortvloeiende gegevens, de conclusies en de aanbevelingen. De statistische tabellen zijn opgenomen in bijlage 1.

De ontwikkelingsfase

Er werd een **vragenlijst** met een gemeenschappelijke structuur opgesteld en aan de nationale bureaus in hun eigen taal toegezonden (zie bijlage 5). De vragenlijst had betrekking op:

- De persoonlijke achtergrond van de student
- De bronnen van inkomsten van de studenten (inclusief de ERASMUS-beurzen) en hun uitgavenpatroon in eigen land en in het buitenland
- De huisvesting van de student
- Inkomen en beroep van de ouders van de studenten
- Onderwijs-/opleidingsniveau van de ouders van de studenten

NB: De vragenlijst **vroeg niet** naar de identiteit van de student.

De vragenlijst werd voor elke lidstaat aangepast aan de nationale omstandigheden. Alle nationale bureaus werden hierbij betrokken en fungeerden als contactpersoon voor de raadpleging van andere betrokken organisaties in hun land (nationale autoriteiten, academische deskundigen, bureaus voor de statistiek, enz.). Het was van essentieel belang al in de ontwerpfasen een oplossing te vinden voor het probleem van de vergelijkbaarheid van de nationale stelsels. Daarom werden de academische deskundigen en nationale autoriteiten in de deelnemende landen over de tekst van de vragenlijst en de verschillende land- en taalversies geraadpleegd voordat de laatste

hand aan de vragenlijst werd gelegd en deze werd gedrukt. De vragenlijst werd ook vooraf getest onder een kleine groep studenten aan verschillende Europese instellingen voor hoger onderwijs.

De 86.000 studenten die in 1997/98 in het kader van ERASMUS in het buitenland studeerden, vormden het steekproefkader voor deze enquête. Gezien de beperkte tijd en middelen, was men van mening dat het alleen doenlijk was een momentopname van de sociaal-economische achtergrond van de ERASMUS-studenten voor het jaar 1997/98 maken. Voor een longitudinaal onderzoek hadden ook de ERASMUS-studenten uit voorafgaande jaren moeten worden ondervraagd en daardoor zou de enquête aanmerkelijk omvangrijker en complexer geworden zijn.

Verspreiding van de vragenlijst

De vragenlijsten werden per post aan de nationale bureaus verzonden die ze op hun beurt aan hun geselecteerde instellingen voor hoger onderwijs hebben doorgestuurd. De studenten stuurden hun ingevulde vragenlijsten terug aan de nationale bureaus in een ongemerkte, voorgefrankeerde envelop. Men achtte het beter de studenten de individuele vragenlijsten aan het nationaal bureau te laten retourneren om de mogelijkheid van achterhaling van de identiteit van de student door de universiteit uit te sluiten.

Alle vragenlijsten werden precies in hetzelfde formaat en volgens dezelfde opmaak gedrukt omdat de overdracht van de gegevens van de vragenlijsten naar de databasis met behulp van optische lezers zou plaatsvinden. De vragenlijsten werden gedrukt in 11 talen en 16 landversies (alle EU- en EER-landen, behalve Luxemburg, IJsland en Liechtenstein).

De nationale bureaus noteerden de serienummers van de aan elke instelling verzonden vragenlijsten, teneinde de respons te kunnen meten. Bij een lage respons van de zijde van bepaalde instellingen, werden deze door de nationale bureaus verzocht aan de betrokken studenten een rappelschrijven te sturen.

Bijlage 3

SELECTIECRITERIA VOOR LANDENSTEEKPROEVEN

Gezien de beschikbare tijd en middelen en het complexe karakter van het werk, was het niet doenlijk alle 86.000 studenten een vragenlijst toe te sturen. Daarom werd de enquête gebaseerd op een steekproef, de standaardmethode voor dit soort sociaal-economisch onderzoek. De steekproef (20.000 studenten) werd zo gekozen dat deze representatief was voor de gehele populatie van ERASMUS-studenten.

IJsland, Luxemburg en Liechtenstein namen niet aan de enquête deel.

Voor de samenstelling van de steekproef werd elk nationaal bureau gevraagd een aantal instellingen voor hoger onderwijs in zijn land te kiezen op grond van de door de stuurgroep voorgestelde criteria. Bij de selectie van de hogeronderwijsinstellingen voor de steekproef werden de nationale bureaus gevraagd ervoor te zorgen dat zij, tezamen genomen, representatief waren voor de participatiegraad onder de uitgezonden ERASMUS-studenten voor het land. Zij moesten er met name voor zorgen dat de steekproef van de instellingen voor hoger onderwijs representatief was uit het oogpunt van:

- Type instelling (universitair of niet-universitair)
- Grootte van de instellingen
- Aangeboden studierichtingen (inclusief een adequaat evenwicht tussen mono- en multidisciplinaire instellingen)
- Bestemmingen (van de uitgezonden ERASMUS-studenten)
- Plaats (stad of platteland)
- Financieringswijze van de instelling (overheid of particulier)
- Deelname van de instelling aan ERASMUS (actief of eerder passief)

De geselecteerde instellingen werd vervolgens gevraagd de sociaal-economische vragenlijst te verspreiden onder alle studenten die in het academisch jaar 1997/98 hebben deelgenomen aan het mobiliteitsprogramma in het kader van SOCRATES/ERASMUS.

Bijlage 4

DE STUURGROEP

1 – De leden van de stuurgroep:

- De heer Michel BOSQUET, Service des Relations Extérieures, Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix, Namen, België
- Prof. dr. Patrick CLANCY, Associate Professor of Sociology, University College, Dublin, Ierland
- Mevr. Arlette DELHAXHE, Centrale Eenheid Eurydice, Brussel, België
- Mevr. Maria Emilia GALVÃO, Adjuncti-directeur, Gabinete de Assuntos Europeus e Relações Internacionais, Ministério da Educação, Lissabon, Portugal
- De heer Michel JOUVE , Directeur van het Franse nationale bureau SOCRATES, Bordeaux, Frankrijk
- Prof. dr. Socrates KAPLANIS, President van het Instituut voor Technologie en Onderwijs van Patras, Griekenland
- Prof. dr. José-Ginés MORA, Vakgroep Toegepaste Economie, Universiteit van Valencia, Spanje
- De heer Antti PENTIKÄINEN, National Unions of Students in Europe (ESIB), National Union of Finnish Students, Helsinki, Finland
- De heer John REILLY, Directeur van het Britse nationaal bureau SOCRATES/ERASMUS, University of Kent, Canterbury, UK
- De heer Dieter SCHÄFERBARTHOLD, Europese Raad voor Studentenzaken, Secretaris-generaal van het Deutsches Studentenwerk, Bonn, Duitsland

2 - De heer Pedro de SOUSA, Academische Coördinator van het project.

3 - De heer Friedhelm MAIWORM, statisticus.

Bijlage 5
VRAGENLIJST

Een voorbeeld van de vragenlijst in de taalversie van het verslag is bijgevoegd.

EUROPESE COMMISSIE
DIRECTORAAT-GENERAAL XXII
ONDERWIJS, OPLEIDING EN JEUGDZAKEN

De Directeur-Generaal

ENQUÊTE NAAR DE SOCIAAL-ECONOMISCHE SITUATIE VAN ERASMUS-STUDENTEN

Nederland

AANWIJZINGEN VOOR HET INVULLEN VAN DE VRAGENLIJST

Dit formulier zal optisch worden gelezen. Zet (met een zwarte balpen) een "x" in de desbetreffende hokjes of vul cijfers in. Probeer zo veel mogelijk onderstaande stijl aan te houden.

X	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Slechts één antwoord invullen tenzij anders vermeld ("meer dan één antwoord mogelijk").

Gelieve het ORIGINEEL (geen fotokopie) van deze vragenlijst terug te sturen ZONDER DEZE TE VOUWEN, TE NIETEN OF ERGENS AAN VAST TE HECHTEN

ERASMUS-CODES VOOR DE STUDIERICHTINGEN

01 LANDBOUWWETENSCHAPPEN

Landbouwwetenschappen, Landbouwkunde
Landbouweconomie, Voedingsleer en
technologie, Tuinbouw, Visserij, Bosbouw
Veeteelt, Tropische/Subtropische Landbouw
Overige Landbouwwetenschappen

02 ARCHITECTUUR, STEDENBOUW EN RUIMTELIJKE ORDERING

Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke
Ordering, Architectuur, Binnenhuisarchitectuur,
Stedenbouw, Ruimtelijke Ordering,
Landschapsarchitectuur, Transport- en
Verkeerswezen, Overige Architectuur,
Stedenbouw en Ruimtelijke Ordering

03 KUNST EN VORMGEVING

Kunst en Vormgeving, Beeldende Kunsten
(Schilderkunst, Beeldhouwkunst, Gravure),
Muziek en Muziekwetenschap, Theater,
Fotografie, Cinematografie Vormgeving
(Grafische Vormgeving, Industriële Vormgeving,
Mode, Textiel), Kunstgeschiedenis, Overige
Kunst en Vormgeving

04 BEDRIJFSKUNDE EN BEHEERSWETENSCHAPPEN

Bedrijfskunde, Beheerswetenschappen
Bedrijfskunde met Talen Bedrijfskunde met
Technologie Accountancy, Bank- en
Verzekeringswezen Toerisme, Catering,
Hotelmanagement Industriële Betrekkingen
en Personeelsbeleid Secretariaat
Marketing en Verkoopmanagement Overige
Bedrijfskunde, Beheerswetenschappen

05 ONDERWIJS, LERARENOPLEIDING

Onderwijs, Lerarenopleiding, Lerarenopleiding
Lager Onderwijs, Secundair onderwijs,
Beroeps- en Technisch Onderwijs,
Volwasseneneducatie, Bijzonder Onderwijs,
Pedagogiek, Vergelijkende Pedagogiek,
Pedagogische Psychologie, Overige Onderwijs,
Lerarenopleiding

06 TECHNISCHE WETENSCHAPPEN, TECHNOLOGIE

Technische wetenschappen, Technologie
Werktuigbouwkunde, Elektrotechniek,
Chemische Technologie, Civiele Technologie,
Elektronica, Telecommunicatie, Fabricage (met
inbegrip van CAD, CAM, CAE), Materiaalkunde,
Luchtvaarttechniek, Overige Technische
wetenschappen, Technologie

07 AARDRIJKSKUNDE, GEOLOGIE

Aardrijkskunde, Geologie, Aardrijkskunde,
Milieuwetenschappen, Ecologie, Geologie,
Bodemkunde en Waterbeheer, Geodesie,
Cartografie, Teledetectie, Meteorologie,
Overige Aardrijkskunde, Geologie

08 GEESTESWETENSCHAPPEN

Geesteswetenschappen, Wijsbegeerte
Theologie, Geschiedenis, Archeologie, Overige
Geesteswetenschappen

09 TALEN EN FILOLOGIE

Talen en Filologie Moderne, EG-Talen,
Algemene en vergelijkende
Literatuurwetenschap, Linguïstiek, Vertalen en
Tolken, Klassieke Filologie, Niet-EG-Talen
Minder gangbare/onderwezen Talen, Overige
Talen en Filologie

10 RECHTSGELEERDHEID

Rechtsgeleerdheid, Vergelijkend Recht, Recht
met Talen, Internationaal Recht, Burgerlijk
Recht, Strafrecht en Criminologie,
Grondwettelijk/Publiek Recht, Openbaar
Bestuur, Europees Recht, Overige
Rechtsgeleerdheid

11 WISKUNDE, INFORMATICA

Wiskunde, Informatica, Wiskunde, Statistiek,
Informatica, Computerstudies, Kunstmatige
Intelligentie, Actuariële Wetenschappen,
Overige Wiskunde, Informatica

12 MEDISCHE WETENSCHAPPEN

Medische Wetenschappen, Geneeskunde,
Psychiatrie en Klinische Psychologie,
Tandheelkunde, Diergeneeskunde, Farmacie
Verpleegkunde, Verloskunde en Fysiotherapie,
Gezondheidszorg, Medische Technologie,
Overige Medische Wetenschappen

13 NATUURWETENSCHAPPEN

Natuurwetenschappen, Biologie, Natuurkunde,
Scheikunde, Microbiologie, Biotechnologie,
Kernfysica en Hoge-energiefysica, Biochemie,
Astronomie, Astrofysica, Oceanografie, Overige
Natuurwetenschappen

14 SOCIALE WETENSCHAPPEN

Sociale Wetenschappen, Politieke
Wetenschappen, Sociologie, Economische
Wetenschappen, Psychologie en
Gedragwetenschappen, Maatschappelijk
Werk, Internationale Betrekkingen, Europese
Studies, Area Studies, Antropologie,
Ontwikkelingsstudies, Overige Sociale
Wetenschappen

15 COMMUNICATIE- EN INFORMATIEWETENSCHAPPEN

Communicatie- en Informatiewetenschappen,
Journalistiek, Radio/TV-uitzending, Public
Relations, Publiciteit, Reclame,
Bibliotheekwetenschappen,
Documentatiewetenschappen, Archivistiek,
Museumkunde, Monumentenzorg, Overige
Communicatie- en Informatiewetenschappen

16 OVERIGE STUDIERICHTINGEN

Overige Studierichtingen, Lichamelijke
Opvoeding, Sportwetenschappen,
Vrijetijdsstudies, Huishoudkunde, Voeding,
Zeevaart, Scheepvaart, Overige in Overige
Studierichtingen

EUROPESE COMMISSIE
DIRECTORAAT-GENERAAL XXII
ENQUÊTE NAAR DE SOCIAAL-
-ECONOMISCHE SITUATIE VAN
ERASMUS-STUDENTEN

NL NL A

FOR COMMISSION USE ONLY

AFKORTINGEN VAN LANDNAMEN

BE België	DK Denemarken	DE Duitsland	ES Spanje	FR Frankrijk
GR Griekenland	IT Italië	IE Ierland	LU Luxemburg	NL Nederland
AT Oostenrijk	PT Portugal	FI Finland	SW Zweden	UK Verenigd Koninkrijk
IS IJsland	FL Liechtenstein	NO Noorwegen		

In welk land hebt u uw ERASMUS-studietijdvak 1997/98 doorgebracht? (niet uw eigen land aankruisen)

BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IE	LU	NL	AT	PT	FI	SW	UK	IS	FL	NO
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vermeld de ERASMUS-code voor de studierichting

(zie lijst van studierichtingen op de achterzijde van de voorpagina – bv. als u geschiedenis hebt gestudeerd, vul dan "08" in)

Hoelang duurde uw ERASMUS-studietijdvak? (afroonden op de dichtstbijzijnde maand)

3 maanden 4 maanden 5 maanden 6 maanden 7 maanden 8 maanden 9 maanden 10 maanden 11 maanden 12 maanden

Hoe beoordeelt u uw ERASMUS-ervaring?

uit academisch oogpunt

Zeer positief

Positief

Negatief

Zeer negatief

uit sociaal en cultureel oogpunt

Zeer positief

Positief

Negatief

Zeer negatief

Hebt u in verband met uw ERASMUS-studietijdvak financiële problemen ondervonden?

Ja

Nee

Zo ja, specificeren (meer dan één antwoord mogelijk)

Nationale beurs of lening kon niet worden overgemaakt

Ouderbijdrage ontoereikend

Aanhouden woonruimte in eigen land

Baan moest worden opgegeven

ERASMUS-beurs ontoereikend

Andere

Als student woont u normaal gesproken (in uw eigen land)

Bij uw ouders

Op kamers/op een studentenflat

In een met andere studenten gedeelde flat

Anders

Geef een raming van uw gemiddelde uitgaven als student per MAAND in 1997/98

In hele guldens

	In uw eigen land THUIS	Tijdens ERASMUS IN HET BUITENLAND
HFL		

Welk percentage van bovenvermelde totaalbedragen hebt u naar schatting uitgegeven aan
(meer dan één antwoord mogelijk – indien een keuzemogelijkheid niet van toepassing is, hokjes openlaten)

	THUIS	IN HET BUITENLAND
<i>Kladruimte</i>		
Huisvesting	%	%
Reiskosten	%	%
Voeding	%	%
Cursusgelden	%	%
Boeken en ander studiemateriaal (incl. computer hard- en software)	%	%
Kleding, andere persoonlijke artikelen, vrijetijdsbesteding	%	%
Overige kosten (incl. verzekeringen, sparen, enz.)	%	%

(vergeet niet de uitkomsten in de hokjes in te vullen.)

Geef een raming van uw gemiddelde inkomsten als student per MAAND in 1997/98

In hele guldens

	In uw eigen land THUIS	Tijdens ERASMUS IN HET BUITENLAND
HFL		

Welk percentage van bovenvermelde totaalbedragen hebt u naar schatting ontvangen uit
(meer dan één antwoord mogelijk – indien een keuzemogelijkheid niet van toepassing is, hokjes openlaten)

	THUIS	IN HET BUITENLAND
<i>Kladruimte</i>		
ERASMUS-beurs	%	%
Studiebeurs van de	%	%
Studielening van de overheid	%	%
Particuliere beurs	%	%
Particuliere lening	%	%
Bijdrage van familie- of gezinsleden (waaronder ouders, echtgenoot, partner)	%	%
Eigen bijdrage (vakantiewerk/deeltijdbaai, spaargeld, enz.)	%	%
Andere vormen van steun	%	%

(vergeet niet de uitkomsten in de hokjes in te vullen.)

--	--

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

Wat is het hoofdberoep van uw ouders?
(indien gepensioneerd, hun vorige hoofdberoep vermelden)

Vader Moeder

Leden van de uitvoerende macht en de wetgevende lichamen, ambtenaren en hogere leidinggevende functies

Bijvoorbeeld: leden van de uitvoerende macht en de wetgevende lichamen, hogere ambtenaren in overheidsdienst; bedrijfsleiders (directeurs en kaderleden, productieleiders en andere gespecialiseerde kaderleden); bedrijfsleiders en zaakvoerders van kleine ondernemingen.

Intellectuele en wetenschappelijke beroepen

Bijvoorbeeld: natuurkundigen, wiskundigen, specialisten in de technische wetenschappen (natuurkundigen, scheikundigen, wiskundigen, statistici, informaticaspecialisten, architecten, ingenieurs); specialisten in de bio- en gezondheidswetenschappen (biowetenschappen, medici en paramedici, verpleegkundigen en vroedvrouwen); onderwijsspecialisten (docenten aan universiteiten en instellingen voor hoger onderwijs, leerkrachten in het secundair onderwijs, lager en kleuteronderwijs); andere specialisten van de intellectuele beroepen (specialisten van de administratieve en commerciële functies in bedrijven, juristen, archivariissen, bibliothecarissen, documentalisten, creatieve of uitvoerende schrijvers en kunstenaars, leden van de clerus, administrateurs in overheidsdienst)

Lagere functies op het gebied van de natuurkunde en de technische wetenschappen

Bijvoorbeeld: lagere functies op het gebied van de natuurkunde en de technische wetenschappen (schakeloperateurs en andere computeroperateurs, technici optische en elektronische apparatuur, technici middelen voor vervoer over zee of door de lucht, inspecteurs gebouwen, veiligheid, hygiëne en kwaliteit); overige lagere functies (financiën en verkoop, handelsagenten en makelaars, lagere functies in de openbare administratie van douane en belastingen alsmede aanverwante beroepen, inspecteurs van de gerechtelijke politie en detectives, lagere functies in het sociaal werk, lagere functies in de artistieke creatie, opvoeringen en sport)

Administratieve functies

Bijvoorbeeld: kantoorpersoneel (secretariaatpersoneel, typisten, personeel van de bibliotheek, postdienst en aanverwante); klantenbedienend personeel; kassa- en loketpersoneel en aanverwanten (personeel voor onthaal en voorlichting van het cliënteel)

Dienstverlenende en commerciële functies

Bijvoorbeeld: begeleidende functies en aanverwanten (beheerders en personeel van restauratiediensten, verzorgend personeel en aanverwanten, personeel van beschermende en beveiligingsdiensten); modellen, verkopers en demonstrateurs (mannequins en overige modellen, verkopers en demonstrateurs in winkels, verkoop- en marktstands)

Geschoolde landbouwers en vissers

Bijvoorbeeld: geschoolde landbouwers en vissers in landbouw- en visserijbedrijven die niet aan veeteelt of viskweek doen; veetelers en kwekers; bosbouwberoepen en aanverwanten; vissers, jagers en trappers

Ambachtsberoepen en verwante beroepen

Bijvoorbeeld: mijn- en groevenarbeiders en bouwvakarbeiders (mijnwerkers, steenhouders, bouwvakarbeiders en aanverwante beroepen, schilders, schoonmakers van gevels en muren, alsmede aanverwante beroepen); metaalbewerkers en aanverwante beroepen, werknemers in de metaalconstructie en aanverwante beroepen (vormenmakers in de gieterij, lassers, plaatwerkers, monteurs van metalen structuren en aanverwante beroepen, smeden, werktuigmakers en aanverwante beroepen); mechanici en machineregelaars, mechanici en regelaars van elektrische en elektronische apparatuur, precisie-mechanici voor metalen en soortgelijke materialen, pottenbakkers, glasblazers, ambachtslieden voor hout, textiel, leer en soortgelijke materialen, ambachtslieden voor het bewerken van leer, huiden en schoeisel)

Operators van installaties en machines en assembleurs

Bijvoorbeeld: operators van stationaire installaties en aanverwante beroepen (operators van mijn- en andere winninginstallaties, operators van installaties voor de omzetting van metalen, operators voor glas- en keramiekinstallaties en aanverwante beroepen, operators van installaties voor houtbewerking en papierproductie, operators van installaties voor chemische behandeling, operators van installaties voor de productie van energie en aanverwante beroepen, operators van industriële robots); operators van machines, assembleurs; bestuurders van voertuigen en zware installaties voor hijsen en verplaatsen

Lagere beroepen voor onderhoud, toezicht en manuele werkzaamheden

Bijvoorbeeld: straathandelaars en aanverwante beroepen, schoenpoetsers en andere straathandwerkslieden (hulp in de huishouding en aanverwante beroepen, schoonmakers en stomerijmedewerkers, conciërges, glazenwassers en aanverwante beroepen, bodes, dragers, bewakers, portiers, vuilnisophalers en aanverwante ongeschoolde arbeiders); ongeschoolde arbeiders in de landbouw, de visserij en aanverwante beroepen; ongeschoolde arbeiders in de mijnen, de bouwsector en openbare werken, be- en verwerkende industrie en vervoer

Militairen

Personen zonder bezoldigd werk, niet-werkzoekend

(die bijvoorbeeld voor het huishouden zorgen)

Werkzoekende werklozen

Geef een raming van het inkomen van uw ouders in vergelijking met het gemiddelde inkomen in uw eigen land

	++	+	Ø	-	--				
Aanmerkelijk hoger dan gemiddeld						Aanmerkelijk lager dan gemiddeld			

Wat is het hoogste onderwijs- en/of opleidingsniveau van uw ouders?

(een enkel antwoord)

	Vader	Moeder
Al dan niet voltooid kleuter- en basisonderwijs, niet voltooid Middelbaar Algemeen Vormend Onderwijs; klas 3 Hoger Algemeen Vormend onderwijs of Voortbereidend Wetenschappelijk Onderwijs niet met succes doorlopen		
Voltooid Middelbaar Algemeen Vormend Onderwijs; klas 3 Hoger Algemeen Vormend Onderwijs of Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs met succes doorlopen		
Voltooid Hoger Algemeen Vormend Onderwijs of Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs		
Voltooid Hoger Beroepsonderwijs		
Voltooid universitaire opleiding, universitair kandidaatsexamen		

Persoonlijke gegevens

Leeftijd			jaar	Studiejaar		
Geslacht	Man	Vrouw		Burgerlijke staat	Ongehuwd	Gehuwd
Aantal kinderen	0	1	2	Meer		

Uit wat voor gezin/huishouden komt u?

Aantal broers en/of zussen	0	1	2	Meer
Volgen zij hoger onderwijs of hebben zij hoger onderwijs gevolgd?	Ja	Nee		
Studeren zij in het buitenland of hebben zij in het buitenland gestudeerd?	Ja	Nee		
Hoeveel kinderen waren tijdens uw ERASMUS-periode ten laste van uw ouders? (uzelf inbegrepen indien dat het geval was)	0	1	2	Meer
Bent u de eerste in de familie die in het buitenland studeert?	Ja	Nee		

Dank u voor uw medewerking.

VERGEET A.U.B. NIET deze vragenlijst uiterlijk **16.12.1998** ingevuld terug te sturen naar het volgende adres: